

«ЗЕЛЕНИЙ» БІЗНЕС ДЛЯ МАЛИХ І СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ

Посібник

Посібник «Зелений» бізнес для малих і середніх підприємств» підготовлено в рамках діяльності Проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС), який впроваджує Федерація канадських муніципалітетів (ФКМ) за фінансової підтримки Міністерства міжнародних справ Канади.

Автори: Геннадій Марушевський, кандидат філософських наук, консультант з питань охорони довкілля Проекту ПРОМІС
Даг Хікман, експерт з питань охорони довкілля, консультант Проекту ПРОМІС

Упорядник: Олександр Кучеренко, директор Проекту ПРОМІС

Зміст посібника «Зелений» бізнес для малих і середніх підприємств» є виключно думкою авторів та не обов'язково відображає офіційну позицію Міністерства міжнародних справ Канади.

Будь-яку частину посібника «Зелений» бізнес для малих і середніх підприємств» не може бути відтворено або використано жодним способом без відповідного посилання на першоджерело та Проект ПРОМІС.

Повне відтворення тексту посібника в будь-якій формі є можливим лише з письмової згоди Проекту ПРОМІС.

Проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС) спрямовано на зміцнення муніципального сектору в Україні, впровадження ефективного демократичного управління та прискорення економічного розвитку шляхом: підвищення спроможності українських міст у сфері демократизації врядування та місцевого економічного розвитку; створення сприятливого середовища для розвитку малого та середнього бізнесу; підтримки процесу децентралізації та інтегрованого планування розвитку на місцевому, регіональному та національному рівнях. Проект ПРОМІС впроваджується з квітня 2015 року до грудня 2020 року. Партнери: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Асоціація міст України, обласні ради та обласні державні адміністрації чотирьох визначених областей (Вінницька, Запорізька, Івано-Франківська, Полтавська області) та 16 міст-партнерів.

«ЗЕЛЕНИЙ» БІЗНЕС ДЛЯ МАЛИХ І СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ

Посібник

Київ, 2017 рік

Передмова

Метою цього посібника є сприяння інтеграції принципів екологічної збалансованості в успішну бізнес-діяльність МСП. У деяких випадках це означає, що існуючі МСП можуть запровадити зелену стратегію, аби включити нові цілі та завдання щодо екологічної збалансованості до своєї загальної діяльності. В інших випадках це свідчить про те, що може бути започатковано нові підприємства, робота яких спеціально спрямовуватиметься на виробництво зелених продуктів або надання зелених послуг.

Посібник зосереджений на деяких конкретних секторах діяльності МСП, де інтеграція принципів екологічної збалансованості в бізнес-діяльність може призвести до високого рівня комерційних переваг. Однак він також охоплює методологічні рекомендації щодо того, як зробити принципи екологічної збалансованості основним елементом низки продуктів і послуг в Україні. Додатково розглядається необхідність розвитку спроможності для інтеграції екологічної складової в бізнес-діяльність МСП разом із заходами, які може бути запроваджено державним сектором для стимулювання зеленої діяльності МСП, та інструментами, що можуть бути використані для таких цілей.

Основна цільова аудиторія цього посібника – керівники МСП. Посібник також можуть використовувати в державному секторі посадовці, які ухвалюють рішення щодо стимулювання розвитку зелених МСП, а також агенції, залучені до розвитку бізнесу.

Посібник побудовано таким чином:

- Розділ 2 посібника описує передумови розвитку сектору зеленого бізнесу в ЄС, Канаді та Україні.
- У розділі 3 представлено ідеї розвитку зеленого бізнесу з акцентом на деяких пріоритетних секторах разом із входженням зелених практик у всі бізнеси.
- Розділ 4 надає рекомендації щодо втілення ідей зеленого бізнесу в реальність, зі спеціальними посиланнями на цикл розвитку бізнесу.
- У розділі 5 наводиться огляд екологічного законодавства для МСП в Україні.
- У розділі 6 розглядаються питання розбудови спроможності на підтримку розвитку зеленого бізнесу та визначаються інструменти, які може використати уряд для заохочення розвитку зеленого бізнесу.

Умовні позначки

– дефініція, визначення

– успішний досвід, приклад застосування

Зміст

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1.	
МАЛІ Й СЕРЕДНІ ПІДПРИЄМСТВА ТА СЕКТОР ЗЕЛЕНОГО БІЗНЕСУ	5
1.1. Історія розвитку зеленого бізнесу	5
1.2. Політика ЄС та Канади щодо розвитку зеленого бізнесу	5
1.2.1. Політика ЄС щодо розвитку зеленого бізнесу та МСП	5
1.2.2. Політика Канади з питань розвитку зеленого бізнесу та МСП	6
1.3. Розвиток зеленого бізнесу в Україні	6
РОЗДІЛ 2.	
ІДЕЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО БІЗНЕСУ	9
2.1. Органічна продукція	10
2.2. Відновлювані джерела енергії	12
2.3. Екологічне будівництво	16
2.4. Сталий (зелений) транспорт	18
2.5. Зелений туризм	19
2.6. Переробка відходів і повторне використання матеріалів	22
2.7. Ландшафтний дизайн	24
2.8. Інтеграція екологічних аспектів у підприємницьку діяльність	25
РОЗДІЛ 3.	
ВІД ІДЕЙ – ДО РЕАЛІЙ: ПОСЛУГИ З РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНО ДРУЖНЬОГО БІЗНЕСУ	27
3.1. Задум	27
3.2. Старт	29
3.3. Зростання	30
3.4. Зрілість	31
3.5. Стагнація, вихід	32
РОЗДІЛ 4.	
ЕКОЛОГІЧНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ДЛЯ МСП В УКРАЇНІ	34
4.1. Екологічне законодавство для МСП в Україні	34
4.2. Труднощі екологічного регулювання МСП	38
РОЗДІЛ 5.	
РОЗБУДОВА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	40
5.1. Попит, пропозиція та переваги розбудови зеленого організаційного потенціалу	40
5.1.1. Попит на розбудову зеленого організаційного потенціалу	40
5.1.2. Пропозиція товарів і послуг, які задовольняють попит на розбудову зеленого організаційного потенціалу	41
5.2. Створення умов для зеленого бізнесу	43
5.2.1. Освіта та навчання	43
5.2.2. Створення сприятливих умов для змін	44
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	48
ГЛОСАРІЙ	49

Вступ

«ЗЕЛЕНИЙ» БІЗНЕС

«Зелений» бізнес можна визначити як бізнес, що дотримується принципів екологічної збалансованості у своїй діяльності, прагне до використання відновлюваних ресурсів і намагається мінімізувати негативний вплив своєї діяльності на довкілля. Деякі аспекти цього визначення потребують уточнення:

- Зелений бізнес дотримується нормативних вимог щодо екологічних показників, утім, робить конкретні кроки для перевищення цих показників з метою мінімізації свого впливу на довкілля.
- Зелений бізнес може виробляти або постачати традиційні чи нові продукти та послуги таким способом, щоб мінімізувати вплив на довкілля.
- Зелений бізнес прагне використовувати ресурси й енергію, які було вироблено так, аби мінімізувати вплив на довкілля.

Лише декілька (якщо такі є) прикладів бізнесу у світі може бути описано як повністю зелений бізнес. Це – варіанти бізнесу, які не створюють впливу на довкілля. Однак багато представників бізнесу – великого, середнього й малого – зробило важливі кроки на шляху до мінімізації впливу їхньої діяльності на довкілля. Окремі з них перейшли до безвідходного виробництва, у якому всі матеріали або повністю використовуються в бізнесі, або проходять вторинну переробку. Інші – послуговуються замкненою системою водокористування, у якій було ліквідовано скидання стічних вод. У деяких видах бізнесу використовуються лише вторинні (перероблені) матеріали у виробничому процесі. У всіх цих і в багатьох інших випадках власники бізнесу дійшли таких висновків, результатами яких стали рішення щодо інвестицій та операційної діяльності, які значно знизили їхній вплив на довкілля.

Бізнес може запроваджувати «зелену» стратегію в межах своїх інтересів, щоб бути «зеленим» бізнесом. Для багатьох видів бізнесу це просто означає, що зелена стратегія збільшить доходи – або шляхом зменшення витрат, або шляхом збільшення продажу, або за допомогою поєднання цих двох факторів.

Інші власники бізнесу можуть вирішити, що довгострокова життєздатність їхньої діяльності залежить не лише від прибутку, а й від зосередження на соціальних і екологічних показниках. Вони можуть затвердити зелену стратегію в рамках «потрійного критерію», який охоплює не тільки фінансові, а й соціальні та екологічні показники.

Усе більше представників бізнесу вважає за потрібне реагувати на попит клієнтів на «зелені» продукти та послуги. У таких випадках вони навмисно орієнтують свої продукти й послуги, а також технологію та спосіб, за допомогою яких виробляють і постачають ці продукти та послуги, на дотримання вимог своїх клієнтів (які часто мають бажання платити радше за зелені, ніж за традиційні продукти чи послуги).

1

МАЛІ Й СЕРЕДНІ ПІДПРИЄМСТВА ТА СЕКТОР ЗЕЛЕНОГО БІЗНЕСУ

1.1. Історія розвитку зеленого бізнесу

Зелений бізнес почав розвиватись у відповідь на зростання рівня обізнаності про довкілля і впливу промисловості та споживачів на довкілля:

- Уряди запровадили екологічні норми та стандарти, а МСП почали надавати зелені послуги й виробляти зелені продукти з метою дотримання цих норм і стандартів.
- Зріс рівень обізнаності населення щодо того, як спосіб життя та споживчий вибір впливають на довкілля. З'явився попит на зелені продукти та послуги, що мінімізують вплив на довкілля. МСП також є постачальниками зелених товарів і послуг, які задовольняють попит населення.

На сьогодні зелений бізнес пропонує рішення для деяких найбільш гострих екологічних проблем суспільства:

- проектування та будівництво енергоефективних будівель;
- вторинна переробка та безпечне управління відходами;
- розвиток відновлюваної енергетики;
- очищення стічних вод.

Упродовж останнього десятиріччя як у ЄС, так і в Канаді сектор зеленого бізнесу був одним із секторів, що розвивалися найшвидше.

1.2. Політика ЄС та Канади щодо розвитку зеленого бізнесу

Уряди на рівні ЄС та в Канаді визначили розвиток МСП і перехід до зеленої економіки основними цілями політики сталого (збалансованого) розвитку. У країнах ЄС у секторі екологічних товарів і послуг працює близько **3,4 млн осіб**¹, у Канаді – майже **700 тис. осіб**².

1.2.1. Політика ЄС щодо розвитку зеленого бізнесу та МСП

ЄС розробив чітку політику, спрямовану на підтримку МСП у використанні можливостей зеленого бізнесу. Стратегія ЄС «Європа – 2020: стратегія розумного, збалансованого та інклюзивного зростання»³ визначає пріоритетом ЄС створення «розумної, збалансованої та інклюзивної економіки». У рамках впровадження цієї стратегії ЄС у 2014р. розробив Зелений план дій для МСП⁴, у якому конкретизуються напрями та принципи того, як ЄС у партнерстві з державами-членами й регіонами працюватиме з МСП з метою надання їм підтримки у використанні бізнес-можливостей, передбачених переходом до зеленої економіки. Цей план дій:

- Спрямований на збільшення ефективності використання ресурсів МСП. Конкретні дії охоплюють: (i) надання інформації МСП щодо того, як збільшити ефективність використання ресурсів (матеріалів та енергії); (ii) сприяння передачі зелених технологій між МСП; (iii) сприяння доступу МСП до фінансування.
- Підтримує зелене підприємництво. Конкретні дії охоплюють: (i) розвиток еко-інновацій МСП; (ii) сприяння налагодженню партнерських відносин між бізнес-представниками, розвитку навичок і знань з питань зеленого

¹ <http://ec.europa.eu/environment/enveco/jobs/>

² <http://www.eco.ca/pdf/Profile-Of-Canadian-Environmental-Employment-ECO-Canada-2010.pdf>

³ Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. – <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>

⁴ Green Action Plan for SMEs: Enabling SMEs to turn environmental challenges into business opportunities. – <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0440&from=EN>

підприємництва; (iii) використання ролі бізнес-кластерів на підтримку еко-інноваційних МСП.

- Використовує можливості більш зеленого ланцюга цінності⁵. Конкретні дії охоплюють сприяння: (i) створенню бізнес-моделей послуг МСП та вторинного використання матеріалів, продуктів і відходів; (ii) міжсекторальному співробітництву з метою розвитку циркулярної економіки⁶.
- Сприяє доступу до ринку зелених МСП. Конкретні дії охоплюють: (i) підтримку зеленого європейського внутрішнього ринку за допомогою включення конкретних цілей циркулярної економіки до технічних стандартів ЄС; (ii) сприяння наданню доступу до міжнародних ринків для зелених підприємств; та (iii) сприяння запровадженню технологій ефективного використання ресурсів у країнах-партнерах завдяки співробітництву з європейськими МСП.

ЄС у рамках програми «Екологізація економіки в країнах Східного партнерства ЄС» (EaP GREEN) допомагає шести країнам, у тому числі й Україні, прискорити процес переходу до «зеленої» економіки. Ця програма працює на урядовому рівні та на рівні приватного сектору (зокрема, з МСП) над: (i) включенням екологічно збалансованого споживання й виробництва до національних планів розвитку, нормативно-правової бази з метою заохочення до розвитку відповідно до зобов'язань у межах політики та позитивного міжнародного досвіду, зокрема, того досвіду, використання якого заохочується в Європейському Союзі; (ii) поширенням використання стратегічної екологічної оцінки та оцінки впливу на довкілля як основних інструментів для планування екологічно збалансованого економічного розвитку; (iii) сприянням запровадженню зеленої діяльності в обраних секторах економіки (виробництво, сільське господарство, харчова промисловість, будівництво).

1.2.2. Політика Канади з питань розвитку зеленого бізнесу та МСП

Уряд Канади розробив «Дорожню карту розвитку життєздатності МСП» з метою надання підтримки МСП у запровадженні практики ведення зеленого бізнесу⁷. Дорожня карта охоплює, зокрема:

- бізнес-модель запровадження практики зеленого бізнесу;
- інструменти, що допомагають МСП планувати та передбачати в бюджеті зелені інвестиції;
- рекомендації й інструменти, які допомагають МСП створювати зелені продукти та послуги;
- рекомендації з питань зелених закупівель для МСП;
- зосередження на більш зеленому використанні ресурсів та управлінні відходами/матеріалами, а також на транспортному секторі й секторі будівництва.

У дорожній карті також надаються рекомендації щодо: (i) зеленого маркетингу МСП продуктів і послуг та (ii) залучення штату до визначення й запровадження діяльності з покращення екологічної збалансованості МСП.

Уряд Канади також підтримує розвиток та використання зелених продуктів і послуг за допомогою цільових інвестиційних програм, спрямованих на розвиток зеленої інфраструктури. Зелений муніципальний фонд фінансує плани розвитку зеленої муніципальної інфраструктури, дослідження та інвестиції. Особливий наголос робиться на розвитку браунфілдів, секторів управління відходами, водовідведення та водопостачання, транспортного й енергетичного секторів. Продукти та послуги, що фінансуються, можуть надаватися МСП. Як наслідок – муніципалітети отримують вигоду від зеленої інфраструктури, а МСП набувають досвіду надання зелених продуктів і послуг. Управління Зеленим муніципальним фондом здійснює Федерація канадських муніципалітетів. Загалом, фонд становить 650 млн канадських доларів.

1.3. Розвиток зеленого бізнесу в Україні

Малий і середній бізнес в Україні є однією з потужних соціально-економічних сил, яка забезпечує роботою більшість найманих працівників в економіці країни та передбачає випуск такого обсягу продукції, що перевищує половину обсягу загальної продукції.

⁵ Такі види діяльності, як повторне виготовлення, ремонт, технічне обслуговування, утилізація й еко-дизайн, мають значний потенціал, щоб стати рушіями економічного зростання та створення робочих місць і одночасно сприяти вирішенню екологічних проблем. Через інновації та редизайн продукції, а також виробничих моделей і бізнес-моделей компанії можуть скорочувати використання дорогоцінної первинної сировини та створювати меншу кількість відходів. 60% від загального обсягу відходів у ЄС, що не переробляються, не компостуються й не використовуються повторно, передбачають економічні можливості для МСП, які можуть використовувати міжгалузеві мережі для забезпечення ефективного використання ресурсів.

⁶ ЄС визначає «циркулярну економіку» як економіку, у якій: цінність продуктів і матеріалів зберігається якомога довше; використання ресурсів та утворення відходів зведено до мінімуму; ресурси зберігаються тоді, коли продукт досягає кінця свого життєвого циклу, щоб бути повторно використаними для створення нової цінності (Європейська комісія, Інформаційний бюлетень: Циркулярна економіка – запитання та відповіді, Брюссель, 2 грудня 2015р.: [www.http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-6204_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-6204_en.htm))

⁷ Департамент промисловості, науково-технічної діяльності та економічного розвитку Канади, Дорожня карта розвитку життєздатності МСП, Оттава, 2012: http://www.ic.gc.ca/eic/site/csr-rse.nsf/eng/h_rs00174.html

В Україні належність підприємства до МСП визначається відповідно до кількості працівників і доходів підприємства від будь-якої діяльності за рік:

- мікропідприємства – 1–10 працівників і річний дохід не перевищує суму, еквівалентну 2 млн євро і визначену за середньорічним курсом Національного банку України;
- малі підприємства – 11–50 працівників і річний дохід – не більш ніж 10 млн євро;
- середні підприємства – 51–250 працівників і річний дохід не перевищує 50 млн євро⁸.

За даними Державної служби статистики України, у 2015р. в Україні налічувалося майже 2 млн підприємств, з яких кількість малих підприємств і мікропідприємств становила понад 99%. На МСП припадало більш ніж 79% зайнятих працівників і 63% обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг)⁹.

Хоча окремо взяте мале чи середнє підприємство чинить незначний вплив на довкілля, сукупний (кумулятивний) вплив МСП на довкілля є значним. Тому актуальним є завдання екологізації малого й середнього бізнесу та розвитку зеленого бізнесу.

Інформація щодо обсягів зеленого бізнесу в Україні – майже відсутня. Вона є дуже складною для обчислень. По-перше, не існує систем збору статистичної інформації для відстеження стану цього інноваційного сектору, який швидко розвивається. По-друге, спробам дослідити розмір сектору перешкоджає відсутність належної класифікації економічних видів діяльності.

Водночас Україна має величезний потенціал для розвитку зеленого бізнесу. Сьогоднішній стан економіки із застарілими технологіями, нагальною необхідністю скорочення ресурсної й енергетичної залежності основних галузей промисловості країни дає змогу оцінити потенціал зелених послуг і технологій у розмірі понад 120 млрд євро¹⁰. Найбільшу питому вагу мають технології з енергозбереження, поводження з відходами та водоочищення.

Дослідження розміру сектору екологічних товарів і послуг в Україні показали, що мінімальний розмір цього сектору в 2006р. становив 112,6 млрд грн (22,6 млрд доларів США). Це – значно більше, ніж у попередні роки: у 2005р. – 18 млрд грн (3,6 млрд доларів США), у 2004р. – 17,6 млрд грн (3,5 млрд доларів США), у 2003р. – 12 млрд грн (2,6 млрд доларів США)¹¹. Варто зазначити, що дві третини сектору входять до групи управління ресурсами і одна третина – до групи захисту довкілля. Очікується, що в Україні розмір сектору буде зростати.

У 2015р. консалтингова компанія Research and Branding (R&B) Group провела опитування МСП Полтавської області¹². Опитування було спрямоване на виявлення основних можливостей екологізації МСП України та перешкод на цьому шляху, зокрема, тих, що пов'язані з упровадженням ресурсо- й енергоефективних технологій і методів ведення бізнесу. В опитуванні брали участь 410 малих і середніх підприємств, у тому числі 300 мікропідприємств (73,2%), 72 малих підприємств (17,6%) та 38 середніх підприємств (9,3%). Підприємства представляли різні галузі: сільське господарство та рибальство – 217 підприємств, видобувна промисловість – 15 підприємств, харчова промисловість – 20 підприємств, обробна харчова промисловість – 64 підприємства, будівельні компанії – 77 підприємств, готелі та ресторани – 17 підприємств. Було отримано результати за такими напрямками:

- режим регламентування та відповідність екологічним вимогам;
- інші аспекти, що виходять за межі відповідності обов'язковим вимогам;
- зусилля щодо ефективного використання ресурсів;
- державна підтримка поліпшення довкілля та екологічних дій МСП;
- екологічні (зелені) продукти та послуги.

За результатами опитування було встановлено, що більш ніж половина підприємств (59,3%) не виробляє екологічних продуктів і не має наміру цього робити. Лише кожне п'яте підприємство зауважило, що випускає таку продукцію. Ті підприємства, які повідомили, що випускають екопродукти, пропонують переважно екологічні продукти та послуги (наприклад: органічні й екомарковані продукти; продукти з екодизайном, які піддаються вторинній переробці) (див. рис. 1)¹³.

⁸ Господарський кодекс України від 16 січня 2003р. № 436-IV.

⁹ Державна служба статистики України – http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/osp/osp_u/osp_u.htm

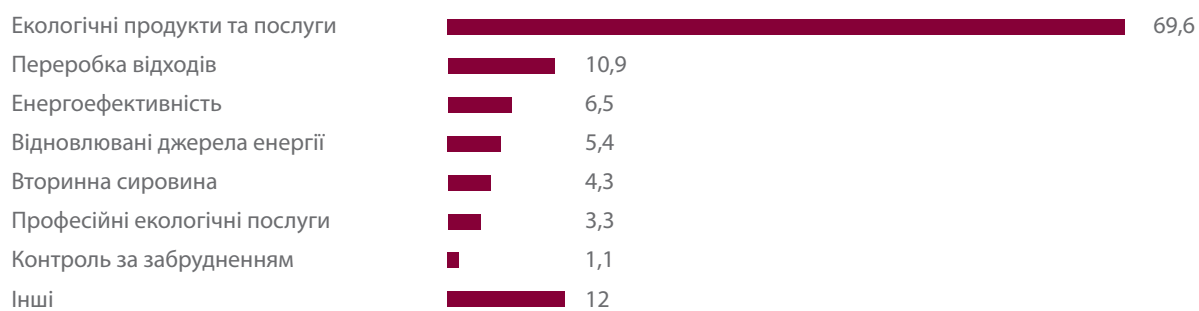
¹⁰ Austrian Society for Environment and Technology (OGUT). – 2006.

¹¹ Вільде А. В. Розмір сектору екологічних товарів та послуг в Україні. Магістерські тези при кафедрі екології Національного університету «Києво-Могилянська академія». – 2007.

¹² Основні результати опитування «Сприяння поліпшенню екологічних показників малих і середніх підприємств». – Research & Branding Group, 2015. – С. 49.

¹³ Деякі підприємства пропонують більш ніж один продукт чи послугу. Тому загальна сума перевищує 100%.

НАДАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ МСП*

* За результатами опитування в Полтавській області, вибірка – 92 підприємства, %.

Рисунок 1.

2

ІДЕЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО БІЗНЕСУ

Зелений бізнес створюється для задоволення потреб громади в продуктах і послугах, які чинять менший вплив на довкілля та покращують його стан. Ідеї розвитку зеленого бізнесу ґрунтуються на усвідомленні громадою важливості екологічних питань, що зі свого боку створює попит на екологічно чисту продукцію та послуги. Враховуючи, що рівень усвідомлення важливості екологічних питань із часом зростає, то попит на екологічно чисту продукцію та послуги також зростає разом із можливостями для розвитку підприємництва. Це показано на рис. 2.

Рисунок 2.

На основі рис. 2 можна зробити два важливих висновки щодо розвитку зеленого бізнесу:

1. Буде збільшуватися попит на зовсім нові – екологічно чисті продукцію та послуги, які прийдуть на зміну старим, менш екологічно чистим продуктам і послугам. Прикладами є, зокрема, використання відновлюваних джерел енергії для заміщення енергії, що виробляється тепловими електростанціями, а також попит на системи вторинної переробки для заміщення утилізації відходів.
2. Власники бізнесу дедалі більше розумітимуть, що вони мають демонструвати споживачам спрямованість на екологічно безпечну діяльність, якщо бажають втримати та розширити свою клієнтську базу. Нині компанії здебільшого воліють позиціонувати себе як «екологічно дружні» організації.

Разом ці фактори означають, що можливості й темпи зростання у сфері зеленого бізнесу будуть вищими, ніж темпи зростання економіки загалом. Показники вже підтверджують цю тенденцію. Наприклад¹⁴:

- В Україні попит на органічні продукти харчування призвів до зростання площ органічного землеробства зі 164 тис. га у 2003р. – до 400 тис. га у 2014р. Водночас кількість виробників органічної продукції зросла з 31 у 2003р. – до 182 у 2014р. Обсяг ринку споживання продуктів харчування виріс із менш ніж 1 млн євро у 2007р. – до 14 млн євро у 2014р.
- У 2010–2014рр. середньорічне зростання в галузі біоенергетики становило 42%.
- Очікується, що у 2020р. питома вага відновлюваної енергії становитиме 11% від загального споживання енергії.
- До 2020р. планується зменшити на 9% споживання енергії порівняно із середнім рівнем споживання енергії в період з 2005 до 2009 року за рахунок підвищення енергоефективності та застосування нових продуктів і послуг.

Кожен із цих прикладів – як і багато інших ініціатив, спеціальний моніторинг яких не здійснюється, – надає можливості для розвитку зеленого бізнесу сьогодні. До того ж, ці приклади ще й передбачають перспективу вищих темпів зростання, ніж у середньому в країні, за рахунок модернізації економіки, впровадження європейських стандартів щодо ефективності діяльності та зменшення впливу на довкілля.

Успіх зеленого бізнесу залежить від його здатності привабити споживачів своїми перевагами – тобто гарною якістю, яку він надає споживачу та яка відрізняє такий бізнес від бізнесу конкурентів. Власники зеленого бізнесу шукатимуть шляхи, аби забезпечити споживача продукцією чи послугою, які цінуються не лише через свої товарні характеристики, але й тому, що виробництво цієї продукції або послуги мало менший вплив на довкілля. Однак представники зеленого бізнесу повинні детальніше розглянути свої переваги з погляду споживача, щоб зрозуміти, як споживач може сприйняти товар чи послугу та як необхідно побудувати маркетинг, аби переконати споживача використовувати ці продукти й послуги. Важливим є таке:

- Специфічні екологічні властивості «зеленої» продукції або послуги. Що саме робить екологічно чистий продукт чи послугу кращим/кращою з екологічного погляду та як можна поінформувати про це найефективнішим способом?
- Вартість «зеленої» продукції чи послуги для покупця. Чи є екологічно чиста продукція або послуга дорожчою за традиційні товари та послуги? Якщо так, то, можливо, маркетинг продукту необхідно зосередити на інформуванні про більший рівень безпечності виробництва товару чи послуги для довкілля, щоб споживачі розуміли більшу цінність продукції або послуги та були готовими сплатити кошти за вищою ціною.
- Загальний імідж організації. Компанії, що працюють у сфері зеленого бізнесу, можуть сприйматися потенційними клієнтами як рушійна сила в напрямку розвитку «зеленого майбутнього». Здатність організації ефективно реалізовувати «зелену» продукцію або послуги може, таким чином, бути тісно пов'язаною із загальним сприйняттям компанії громадськістю. Компанія, діяльність якої не сприймається як екологічно безпечна, може зіткнутися з проблемами під час реалізації «зелених» продуктів і послуг.

В окремих галузях «зелені» товари й послуги можна впровадити легше та швидше, ніж в інших галузях. Однак будь-яка галузь може надати перевагу більш екологічно безпечним методам роботи та зменшити вплив своєї діяльності на довкілля. Можливості в окремих галузях наведено нижче. Заходи, які можна впровадити в багатьох (або всіх) галузях, визначено в кінці цього розділу.

2.1. Органічна продукція

Україна має значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Більшість українських органічних господарств розташовано в Одеській, Херсонській, Київській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Житомирській областях. Розмір українських сертифікованих органічних господарств: від кількох гектарів (як і в переважній частині країн Європи) – до декількох тисяч гектарів ріллі. За даними Федерації органічного руху України, площа сертифікованих сільськогосподарських угідь в Україні, задіяних під вирощування різноманітної органічної продукції, становить понад 400 тис. га. За цим показником Україна посідає 20-те місце серед країн світу і перше – серед країн Східної Європи. Разом з тим, частка сертифікованих органічних площ серед загального обсягу сільськогосподарських угідь України становить близько 1%.

Органічний сектор в Україні спеціалізується переважно на виробництві зернових, зернобобових і олійних культур та молочної продукції. Якщо у 2002р. в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус органічного, то у 2015р. нараховувалося вже 210 сертифікованих органічних господарств. Дослідження Федерації

¹⁴ Звіт про зелену трансформацію в Україні. – Київ : Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство освіти та науки України, 2016. – С. 10. – <http://green-economics.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/Ukraine-Green-Transformation-2016-draft-ENG.pdf>

органічного руху України свідчать, що сучасний внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні почав розвиватися з початку 2000-х років. У 2006р. його обсяг становив 400 тис. євро, а у 2015р. – майже 17 млн євро¹⁵.

Основний канал збуту органічних продуктів в Україні – це мережі супермаркетів (наприклад, Good Wine, Сільпо, Ашан, Мегамаркет тощо). Крім того, є невеликі спеціалізовані магазини здорового харчування та інтернет-магазини. На сьогодні на полицях магазинів представлено ще далеко не повний асортимент органічної продукції. Найширша номенклатура спостерігається в продуктових категоріях «молочні продукти» та «бакалія». Станом на початок травня 2015р. споживачі мають доступ до таких сертифікованих органічних продуктів, вироблених в Україні: різні види овочів, сезонні фрукти та ягоди, гарбузи, дині, кавуни, яйця, гриби, лікарські трави, горіхи, мед, крупи, борошно, пластівці, джеми, сиропи, соки, напої, рослинні олії, спеції, хлібобулочні вироби, молочні та м'ясні продукти.

Рівень обізнаності щодо органічних продуктів серед споживачів, виробників, органів державної влади в Україні є ще досить низьким. Як і в інших країнах, ціна на органічні продукти є вищою, ніж на традиційні (неорганічні) продукти. Розвиток органічного внутрішнього ринку залежить від рівня обізнаності населення, купівельної спроможності та наявної пропозиції (повного асортименту продукції).

Головною перешкодою для розвитку галузі є недостатня правова база. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» № 425-VII було ухвалено 3 вересня 2013р., однак він ще й досі залишається неімplementованим. Близько двадцяти підзаконних актів усе ще перебуває на стадії розроблення або в процесі затвердження. Незважаючи на недостатньо врегульовану ситуацію на національному рівні, деякі обласні й районні адміністрації в Україні вже сприяють розвитку органічного виробництва на регіональному рівні (наприклад, Львівська й Полтавська обласні державні адміністрації), а окремі з них уже схвалили або розробляють регіональні програми розвитку органічного сільськогосподарського виробництва.

Одним із наслідків відсутності належних юридичних повноважень на національному рівні є те, що більшість органічних операторів в Україні (виробників, переробних підприємств, трейдерів) сертифіковано відповідно до вимог органічного законодавства ЄС. Фактично, органічний стандарт ЄС використовують як для експорту, так і для внутрішнього ринку в Україні.

Більшість українських органічних компаній зорієнтована на експорт. Основні експортно-орієнтовані органічні сільгосппродукти – це сільськогосподарські культури (зернові, олійні, бобові), дикорослі рослини (ягоди, гриби, горіхи, лікарські трави) та мед. Переважна частина цих продуктів використовується здебільшого для подальшої обробки та/або реекспорту. Значна вартість може бути додана в секторі органічного сільського господарства, якщо переробка продукції з доданою вартістю здійснюватиметься в Україні, а на експорт не потраплятиме продукція з нижчою доданою вартістю, оскільки тоді інші країни матимуть зиск від доданої вартості.

Існує високий потенціал для збільшення експорту органічної продукції через те, що попит на українську органічну продукцію від міжнародних покупців із країн ЄС, Швейцарії, США та інших країн є високим і постійно зростає. Проте ефективний маркетинг органічних продуктів для ЄС та інших експортних напрямків передбачає відстеження по всьому ланцюгу поставок. Цей процес не є надійним на практиці, внаслідок чого з'явилися випадки шахрайства, коли стверджувалося, що сільськогосподарська продукція є органічною¹⁶.

Український органічний рух представлено чималою кількістю учасників органічного сектору. Асоціаціями виробників органічної продукції на національному рівні є: Федерація органічного руху України, Спілка виробників сертифікованих органічних продуктів «Органічна Україна», Асоціація учасників біовиробництва «БЮЛан Україна». На регіональному рівні це – Львівська міська громадська організація «Екоterra», науково-навчальні центри «Полісся-Органік», «Полтава-Органік» тощо. Також до ключових учасників органічного ринку України належить сертифікаційний орган «Органік Стандарт», що працює у сфері вимог, стандартів, надання технічної експертизи з органічної тематики та популяризації органічної ідеї. Важливий внесок у розвиток органічного ринку й бізнесу роблять органічні виробники, переробні підприємства, трейдери та представники роздрібною торгівлі, кількість яких постійно зростає. Спеціалізовані центри продажу органічної продукції та кваліфікованих консультацій для споживачів: Натурбутік, Glossary, Еко-Шик, Органік Ера тощо.

На жаль, на сьогодні в Україні органічне сільське господарство, яке передусім впроваджується малими та середніми підприємствами, не є пріоритетним для країни внаслідок державної політики сприяння великому бізнесу. Крім того, немає офіційної державної статистики щодо органічного сільськогосподарського виробництва, а також неможливо мати повну картину органічного сектору на основі інформації від організацій, які проводять сертифікацію виробництва органічної продукції.

Ключовими заходами для збільшення можливостей для органічного сільського господарства є:

¹⁵ Федерація органічного руху України. – <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>

¹⁶ Organic Agriculture in Ukraine: An Opportunity for Greening the Economy, EaP Green Program, European Union. – <http://www.green-economies-eap.org/ru/resources/Organic-agriculture-Ukraine-UNEP-summary.pdf>

- імплементація правової бази для сектору разом із нормативними актами, які узгоджуються з рамковими законами ЄС щодо органічного сільського господарства та продуктів;
- розроблення й застосування системи відстеження, яка відповідає стандартам ЄС і активно застосовується як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках, аби споживач мав упевненість у тому, що продукти, які називаються «органічними», відповідають міжнародним стандартам у цьому аспекті;
- постійна кампанія з поінформованості населення, яка прирівнює споживання органічних продуктів до споживання з вищим смаком, стилем життя та здоров'ям;
- зобов'язання державних суб'єктів сільськогосподарського виробництва, обробки та збуту забезпечувати повну підтримку зростання органічного сектору.

2.2. Відновлювані джерела енергії

Україна має значний потенціал видобутку енергії з відновлюваних джерел. Обсяги річного технічно-досяжного енергетичного потенціалу основних видів відновлюваних джерел енергії представлено на рис. 3¹⁷.

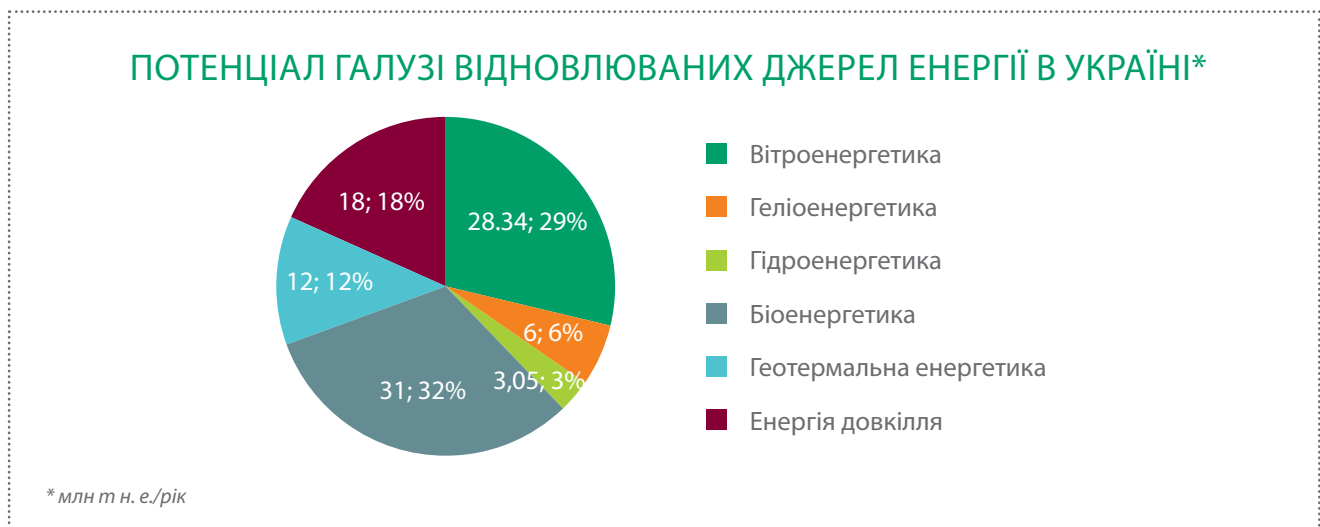

Рисунок 3.

Активне інвестування вітчизняного капіталу в зелений бізнес розпочалося після впровадження на законодавчому рівні «зеленого» тарифу – спеціального тарифу, за яким закуповується електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики, що використовують відновлювані джерела енергії. «Зелений» тариф може використовуватися виробником упродовж 10 років з моменту встановлення. Ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу» (25 вересня 2008р.) дало імпульс розвитку нових напрямів зеленого бізнесу в Україні, а саме:

- виробництво біопалива;
- виробництво сонячних панелей;
- виробництво паливних гранул з відходів (пелет);
- виробництво електроенергії на малих гідроелектростанціях (встановленою потужністю до 10 МВт);
- вітрова енергетика.

Основні можливості для відновлюваної енергетики в Україні включають біоенергетику, вітроенергетику, сонячну енергетику та геотермальну енергетику, як показано на рис. 3. Можливості використання енергії доквілля – дуже обмежені для малих і середніх підприємств, оскільки цей сектор енергетики перебуває в дослідній фазі. Гідроенергетичні можливості було значною мірою оптимізовано, тоді як можливості для подальшого розвитку залишаються обмеженими. Тому наступний огляд зосереджується на біоенергетиці, вітроенергетиці, геліоенергетиці та геотермальній енергетиці.

¹⁷ Дорожня карта з розвитку ринку твердого біопалива України. – К. : ПРООН, 2016. – С. 17.

Біоенергетика

Біоенергетика передбачає перетворення біомаси в енергію, як правило, через процес згорання.

В європейських країнах упродовж останніх 20 років у виробництві теплової енергії стабільно зростає частка відновлюваних джерел енергії, переважно – біопалива (деревна тріска, тюки соломи, пелети, брикети тощо). Нині в середньому в ЄС вона становить понад 23%. В окремих країнах цей показник є значно вищим: у Швеції – 65%, у Литві – 61%, у Данії – 47%, в Австрії – 41%, у Фінляндії – 37%, у Латвії – 28%.

Експерти Біоенергетичної асоціації України провели аналіз енергетичного балансу України за 2015р. і підготували інфографіку (рис. 4) про внесок біоенергетики з 2010р. до 2015р. (перерахований у заміщення природного газу в млрд м³/рік).

В енергобалансі зазначено: «У структурі виробництва відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) у 2015р. найбільшу питому вагу мало біопаливо – 81,3%». У 2015р. внесок енергії з біопалива становив 3,6% кінцевого споживання енергії, або 2,3% в загальному постачанні первинної енергії.

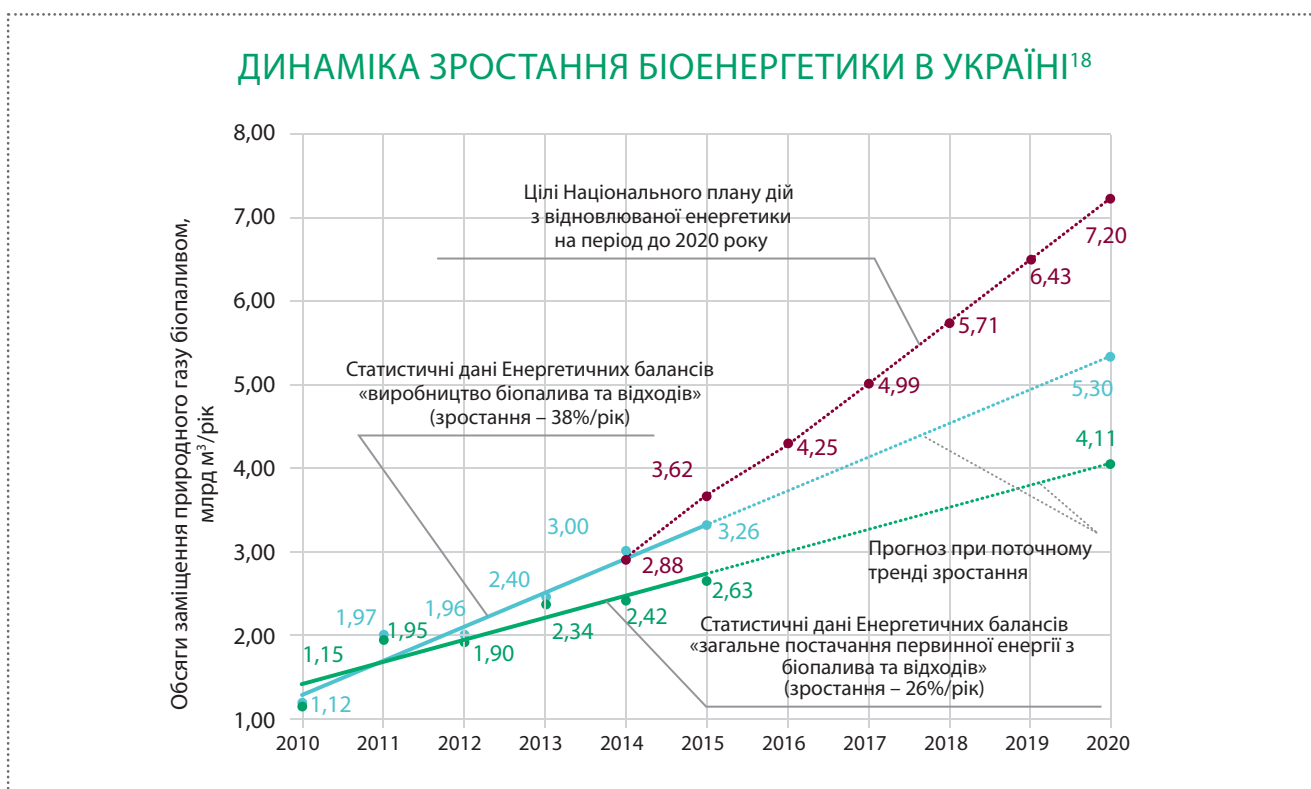

Рисунок 4.

За показником «виробництво біопалив і відходів» у 2015р. заміщення газу біопаливом становило 3,26 млрд м³/рік, а середній темп зростання в період 2010–2015рр. – 38% на рік. За показником «загальне постачання первинної енергії з біопалив і відходів» заміщення газу біопаливом становило 2,63 млрд м³/рік, а середній темп зростання в період 2010–2015рр. – 26% на рік. Різницю між виробництвом і постачанням становить експорт біопалив за кордон України у вигляді пелет, тріски, дров та інших видів біопалив. Ці ресурси, що експортуються, легко можуть бути залучені до використання на внутрішньому ринку України за умови створення для цього сприятливих умов.

Станом на 01.05.2016р. нараховувалося 430 підприємств з виробництва пелет, брикетів і тріски. Ще майже 800 підприємств отримують тверде біопаливо як відходи від головного виробництва, а саме – дрова, тріску, солому тюковану (табл. 1).

¹⁸ Дайджест БАУ: листопад – грудень 2016р. <http://uabio.org/activity/info-digest>

ОБСЯГИ ВИРОБНИЦТВА ТВЕРДОГО БІОПАЛИВА В УКРАЇНІ¹⁹

Найменування продукції	Кількість, тис. т/рік
1. Пелета деревна	650
2. Брикет з деревини	170
3. Тріска	1 110
4. Дрова	1 800
5. Пелета із соломи	220
6. Пелета із соняшника	850
7. Брикет з агрокультур	95
8. Солома тюкована	300
Разом	5 185
Виробничі потужності існуючих підприємств дають змогу виробляти близько	30 млн т на рік
Експорт твердого біопалива становить майже	8–9 млн т на рік
Споживання на внутрішньому ринку становить близько	2,2 млн т на рік
Дефіцит твердого біопалива в ЄС становить	3 млн т на рік
Середня ціна на тверде біопаливо в ЄС становить	3,5–4,8 млн т на рік
Середня ціна в Україні становить	154 євро/т
	1 400 грн/т

Таблиця 1.

Якщо використати весь потенціал біоенергетичних ресурсів, то це дасть змогу:

- створити нові підприємства;
- запровадити нові технології й нові види бізнесу;
- здійснити заміщення природного газу обсягом 5 млрд м³;
- досягти 30 млрд грн економії витрат під час надання послуг із теплопостачання та постачання гарячої води;
- отримати 17 млрд грн доходів для агровиробників;
- забезпечити 100 тис. робочих місць²⁰.

Зокрема, в Україні заготовляють понад 50 млн т зернових культур. На кожен тону зерна можна отримати 1,5–2 т соломи чи рослинних залишків. Отже, в Україні є достатній енергетичний потенціал соломи та рослинних відходів.

МСП вже на нинішньому етапі відіграють основну роль у секторі біоенергетики. Існують постійні можливості для участі МСП в організації систем збору та переробки біомаси для полегшення транспортування біомаси до енергоспоживачів і постачання біомаси до установок спалювання, де біомаса використовується для виробництва енергії. Водночас такий підхід повинен бути збалансований вимогою щодо забезпечення повернення достатньої кількості поживних речовин до сільськогосподарських та інших земель, насамперед тих, на площі на яких вироблялася біомаса.

Вітрова енергетика

Потужність виробництва вітроенергетики зросла більш ніж на 225% у період 2012–2016рр.²¹ Потенціал вітроенергетики пов'язаний із середньою швидкістю вітру. Найкращі можливості для розвитку вітроенергетики спостерігаються в південних областях – Запорізькій, Херсонській, Миколаївській та Одеській (середня швидкість

¹⁹ Дорожня карта з розвитку ринку твердого біопалива України. – К. : ПРООН, 2016. – С. 19.

²⁰ Використання біомаси у муніципальному секторі: практ. посіб. – К. : ПРООН, 2016. – С. 12–13.

²¹ Включає виробничу потужність у вітровій енергетиці: дослідження ринку вітрової енергетики: http://www.thewindpower.net/country_en_35_ukraine.php

вітру – понад 5 м/с на висоті 10 м над поверхнею суші) і в Карпатах (середня швидкість вітру перевищує 5,5 м/с на висоті 10 м над поверхнею суші). Швидкість вітру збільшується залежно від висоти, однак виробництво вітрової енергії також може бути ефективним і в інших регіонах країни.

МСП мають змогу взяти участь у розвитку вітроенергетики через: (i) надання послуг із проектування та планування; (ii) виробництво опор і турбін, які необхідні для підкорення енергії вітру. Вітроенергетика є непостійною, тому також існує можливість створення та виробництва систем накопичення енергії.

Геотермальна енергія

Найкращі можливості для розвитку геотермальної енергетики спостерігаються в таких областях: Закарпатська, Херсонська, Чернігівська, Полтавська, Харківська та Львівська²². Однак перспектива використання потенціалу геотермальної енергетики потребує вирішення низки питань державної політики, а також оновлення ліній електропередачі. Наразі можливості МСП у впровадженні проектів геотермальної енергетики є дуже обмеженими. Тому безпосередня можливість участі МСП в галузі геотермальної енергетики буде пов'язана з наданням послуг із розроблення стратегії галузі геотермальної енергетики, а здійснення капіталовкладень стане можливим у майбутньому.

Сонячна енергія

Хоча потенціал сонячної енергії є меншим за інші види відновлюваної енергії, технології й системи транспортування є добре зрозумілими, а можливості для інвестування та участі МСП в цьому секторі є легкодоступними.

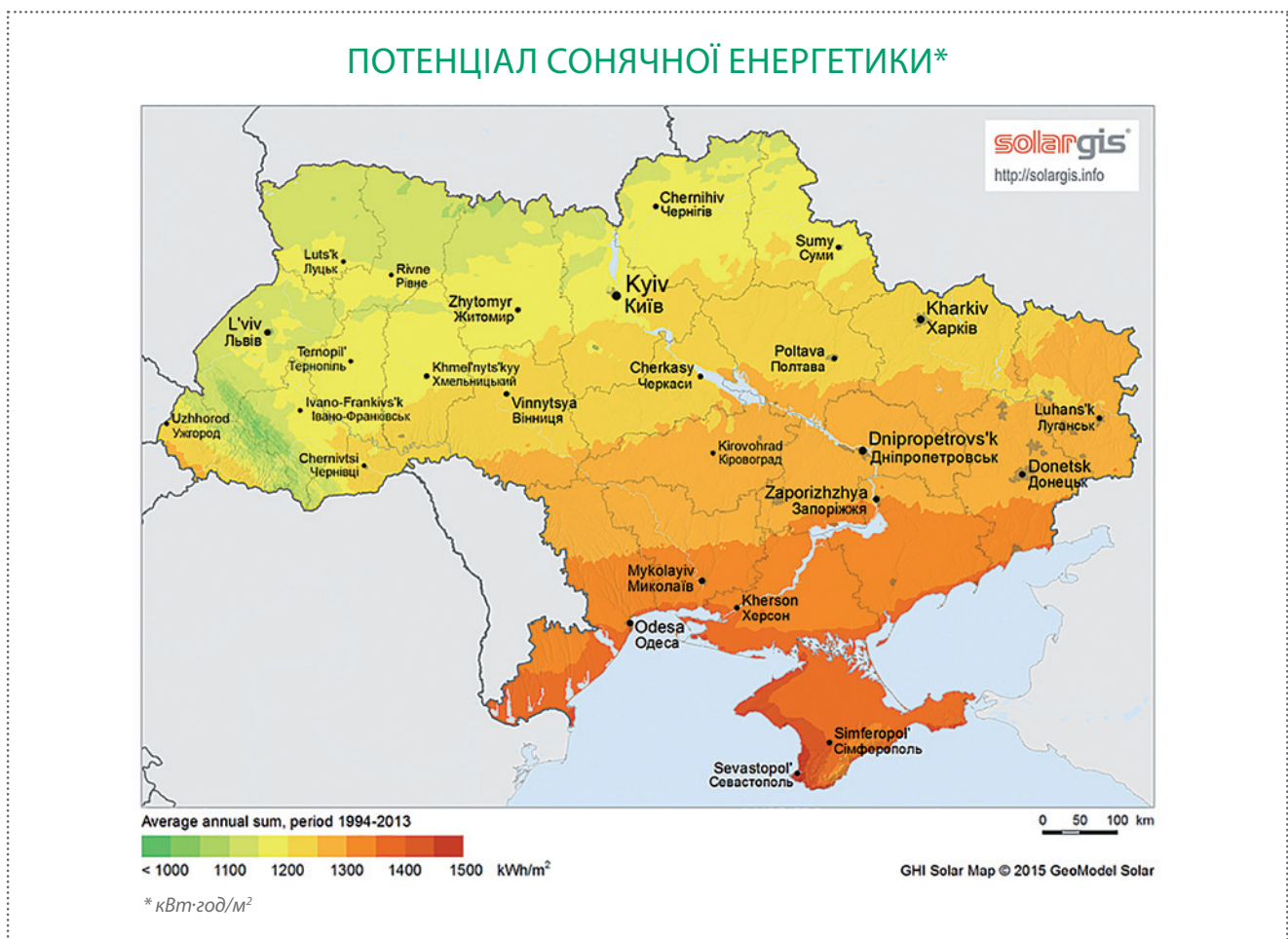

Рисунок 5.

²² Альтернативні варіанти та інструменти політики в галузі вітрової енергетики, Icelandic national Energy Authority для уряду України, 2016, <http://os.is/gogn/Skyrslur/OS-2016/OS-2016-01.pdf>

Потенціал енергії сонця в Україні показано на рис. 5²³. Потенціал є більшим у південних регіонах, де рівень сонячної радіації є інтенсивнішим. Однак існують технології, що можуть зробити енергію сонця ефективною (меншою або більшою мірою) на території всієї країни. Можливість участі МСП в галузі сонячної енергетики продемонстровано їхньою діяльністю у 2016 році. У цьому році приватним сектором було впроваджено понад 700 малих проєктів (потужністю менш ніж 100 кВт).

Можливості участі МСП в цьому секторі передбачають встановлення і використання колекторів сонячної енергії, а також виробництво фотоелектричних елементів та іншого обладнання, необхідного для збору й постачання сонячної енергії. Розвитку сектору сприятиме діяльність уряду України з реалізації програми зі створення сонячної електростанції потужністю 1 ГВт на території Чорнобильської зони. Ця програма може стати рушійною силою для розвитку сектору в Україні за умови впровадження відповідних процедур закупівель та інших політичних заходів для підтримки участі МСП в такій ініціативі.

МСП можуть також залучатися до розвитку інших способів використання сонячної енергії, зокрема, тих, що не потребують підключення до відповідної інфраструктури. Наприклад, сонячну енергію може бути використано для енергоживлення міського вуличного освітлення без потреби його підключення до енергосистеми. А ще сонячна енергія ефективно використовується при зарядці легких транспортних засобів, які не потребують використання вуглеводнів чи енергосистем, необхідних для підтримки транспортних засобів, що обладнані двигунами внутрішнього згорання та електричними двигунами.

2.3. Екологічне будівництво

ЕКОЛОГІЧНЕ БУДІВНИЦТВО

Екологічне, або «зелене», будівництво засноване на принципах енергозбереження та екологічності. Для економії ресурсів рекомендовано підвищувати енергоефективність будівлі, мінімізувати енергоспоживання, використовувати енергію вітру та сонця тощо. Також рекомендовано застосовувати екологічно дружні будівельні матеріали й технології.

Мета екологічного будівництва – забезпечення комфортного й безпечного проживання в будинках. Таке будівництво дає змогу зменшити екологічний вплив під час будівництва та експлуатаційні витрати на утримання будинку, а також забезпечити комфортні умови проживання. Упродовж останніх 10–15 років зелене будівництво стрімко розвивається і набуває все більшої популярності в усьому світі.

Перші будинки, побудовані з використанням екологічно чистих матеріалів і технологій, з'явилися в 1970-х роках у Північній Америці. Однак одразу великого поширення вони не набули. Метою будівництва перших екобудинків було засвідчення ефективності та переваги таких будинків.

Поштовхом до активного зведення зелених будинків стала підтримка принципів зеленого будівництва на рівні державної влади. Уже в 1990-х роках було розроблено перші зелені будівельні стандарти (британські BREEAM та американські LEED), які заклали основу нового напрямку в будівництві.

У 2002р. було створено Всесвітню раду з екологічного будівництва (World Green Building Council), мета якої полягала в тому, щоб вплинути на міжнародний ринок нерухомості та впровадити в будівництво екологічні системи оцінки будівель, а також розробити спеціальні освітні програми і сприяти розвитку ідей екологічного будівництва в усьому світі.

Основні принципи екологічного будівництва:

- ефективне використання енергії, води та інших ресурсів;
- отримання електрики від вітряків або сонячних батарей;
- скорочення обсягу відходів і зменшення інших видів екологічного впливу;
- використання місцевих будівельних матеріалів і виробів;
- використання екологічних матеріалів у будівництві та при оздобленні будівель;
- застосування біотехнологій переробки відходів.

Підвищена увага до використання при зведенні житла екологічно чистих речовин і матеріалів – це не новий, але досить актуальний напрям на ринку малоповерхового будівництва. Першими сприйняли цей тренд приватні забудовники, тому екологічно чистий будинок із безпечних для здоров'я матеріалів з кожним роком набуває все більшої популярності.

²³ <http://solargis.com/assets/graphic/free-map/GHI/Solargis-Ukraine-GHI-solar-resource-map-en.png>

Екологічні матеріали в будівництві:

- глина, солома чи сучасний заміник соломи – тріска. Використання соломи, торфу, тирси – не лише модний тренд у будівництві. Це – перевірені поколіннями матеріали, які вдруге народилися з появою екобудинків;
- «Геокар» – унікальний будівельний матеріал, що з'явився на ринку порівняно нещодавно. Його основою є перероблений торф, деревна стружка та солома. Торф слугує антисептиком. Геокар характеризується доступною ціною, високою теплоємністю, тривалим строком служби, а також він відмінно поглинає шум і запахи. У будинку з Геокар – завжди свіже та чисте повітря, прохолодно в літню спеку і тепло під час найсуворіших морозів;
- керамзитобетон належить до легких бетонів, основою якого слугує обпалена глина. Керамзит створюють шляхом нагрівання глини приблизно до 1200°C. Виробництво цього матеріалу повністю позбавлене використання будь-яких хімічних речовин;
- деревина як екологічно чистий матеріал не викликає жодних сумнівів (за умови її заготівлі відповідно до принципів збалансованості). Однак обробка деревини часто не є екологічно дружньою. Краще застосовувати фарби, що виготовляються на натуральній основі, – водоемульсійні, акрилові. Можна відмовитися від обробки антипіренами й антисептиками на користь безпечної «дідівської» технології – обмазати деревину глиною;
- суміш глини та тріски (соломи) для утеплення будівель;
- очерет (який заготовляють екологічно дружнім способом), що використовується для зовнішньої обробки екобудинку (штукатурка по обшивці з очеретяних плит) та як покрівельний матеріал для даху.

ЖИТЛО З ГЛИНИ ТА СОЛОМИ

Підприємство: ECS3.COM, м. Миколаїв, <http://ecs-3.com/ru/>

Мета: створення гідної альтернативи традиційному будівництву, яка полягає в розробленні, проектуванні та будівництві економних, якісних, інтегрованих в екосистему будівель, доступних для людей.

Бізнес-рішення: розроблення технології будівництва модульних, біоекономних пасивних будинків із пресованих солом'яних панелей на основі «Процесу зеленого виробництва». На основі вивчення світового досвіду зведення будівель із соломи й супутніх матеріалів (глини та деревини) інженери, архітектори та дизайнери розробили модульні й мобільні будівлі. Конструкція з металевих модулів дає змогу створювати безліч комбінацій при зведенні будинків. Будівлі можна збирати та розбирати помодульно, відповідно до потреб клієнта. Кожний модуль – це окрема частина. Її може бути зібрано в заводських умовах або безпосередньо на місці будівництва. Завдяки простоті, мобільності та низькій енергоємності система будівництва є привабливою для інвестицій. Завдяки дешевим складовим (витрати на матеріали становлять 20–30%) компанія спроможна витратити 70–80% на оплату праці (виробництво та складання). Швидкість будівництва – близько двох місяців, залежно від площі будинку. Для спорудження будівлі площею 100 м² знадобиться півтора місяця на виготовлення панелей і ще півтора тижня займе їх монтаж.

Компанія має сертифікати на виготовлення солом'яних панелей для будівництва. Стандартні розміри панелей – 1х3 м, однак обладнання дає змогу виготовляти панелі різних розмірів.

Окрім спорудження екологічних будинків, компанія дотримується принципу енергозбереження. Для виготовлення панелей використовуються пристрої та інструменти, які споживають малу кількість енергії. Також компанія домоглася відповідності виробничого процесу міжнародному стандарту ISO 14001.

Компанія формує довкола свого виробництва цілий кластер, забезпечуючи дохід не лише для власних працівників, а й для жителів навколишніх сіл, які постачають матеріали. Оскільки для виробництва використовуються місцеві матеріали (дерево, глина, солома), підприємство сприяє зміцненню місцевої економіки.

Перспективи: швидкість розгортання й налаштування виробництва дає змогу розпочинати його легко в будь-якому регіоні. Таким способом компанія планує розвивати мережу. Важливим для себе завданням компанія називає відновлення екологічного будівництва в Україні та світі. Мета підприємців – аби будинки із солом'яних панелей поєднали в собі традиційний досвід, інноваційні технології та сучасний комфорт. Команда працює не лише над удосконаленням панелей, а й над розробленням різних типів екобудинків. Одним із напрямів розвитку компанія вважає кооперацію – продаж технологій і технологічний нагляд. З приходом війни з'явилася нова категорія клієнтів – люди, які втратили свої будинки і потребують швидкого відновлення житла.

ЕКОБУДИНКИ З КОСТРИЦІ КОНОПЕЛЬ

Підприємство: Хемпаер, м. Київ, <http://hempire.com.ua/>

Мета: надати такі альтернативні матеріали й технології будівельникам, архітекторам та, особливо, власникам будинків, які дадуть змогу власноруч і швидко побудувати (утеплити) будинок, зберегти здоров'я сім'ї та зекономити гроші на опаленні й охолодженні залежно від сезону.

Бізнес-рішення: доступне еко-житло з натуральних матеріалів. Розроблено систему з виробництва матеріалу з високими теплоізоляційними і звукоізоляційними властивостями та можливістю контролю вологи. Він не горить, відлякує гризунів, у ньому не заводиться грибок. За допомогою цього матеріалу можна зводити нові стіни за наявності каркасу, утеплювати покрівлі, горища, перекриття, підвали та стіни.

Використовуються лише чотири натуральні складові: конопляна костра, гашене вапно, добавка з мінералів і вода. Уся сировина є в достатній кількості на території України. Будинки, утеплені цим матеріалом, слугуватимуть багато десятиліть, знижуючи потребу у виробництві нових будівельних матеріалів і скорочуючи вуглецевий слід. Найбільша перевага будівництва чи утеплення екоматеріалом із конопель «Хемпаер Мікс» – це високоякісна регуляція вологи в приміщенні. Будівництво або утеплення матеріалом, розробленим компанією, дає змогу економити до 50% коштів при опаленні та охолодженні приміщення протягом цілого року, а також цей матеріал допомагає закладати полегшений фундамент при будівництві стін із нього.

Вид конопель, який використовує компанія, є технічним, не містить психотропних речовин і цілком легально вирощується в багатьох країнах світу. Компанія виробила готову систему для екоутеплювача з технічних конопель, до якої входять: добавка й рецептура, спеціально виготовлений міксер, опалубка та технологічна карта. Навчання з виробництва може пройти будь-яка людина протягом 2–3 днів.

Перспективи: потенційно можна розвинути бізнес і організувати філії в багатьох областях України. У перспективі – розвиток екопоселень із використанням цього натурального матеріалу. Одним із перспективних проєктів «Хемпаер» є також розвиток проєкту екопоселень із використанням цього матеріалу для переселенців зі сходу країни.

2.4. Сталий (зелений) транспорт

СТАЛИЙ (ЗЕЛЕНИЙ) ТРАНСПОРТ – ЦЕ...

будь-який спосіб чи організаційна форма пересування, що дає змогу знизити рівень впливу на довкілля. До зеленого транспорту можна віднести пішохідний і велосипедний рух, екологічні автомобілі, транзитно-орієнтоване проектування, оренду транспортних засобів, а також системи міського транспорту, які є економічно ефективними, сприяють збереженню простору та пропаганді здорового способу життя.

Переваги від зростання рівня користування транспортом зазвичай суперечать захисту довкілля. Транспорт спричиняє значний негативний вплив на довкілля, споживає близько 20–25% світової енергії та викидає стільки ж відсотків парникових газів. Кількість парникових газів саме від транспорту зростає найшвидше порівняно з усіма іншими видами споживання енергії. Дорожній транспорт також є одним із найбільших забруднювачів повітря, його викиди утворюють смог над містами.

Традиційне транспортне планування потребує покращення руху насамперед для приватних автомобілів. Але справжня мета використання транспорту – це доступність: до роботи, місця навчання, до товарів і послуг, друзів та сім'ї. Досягти доступності можна за допомогою перевірених технік з одночасним зниженням негативного впливу на довкілля та людей і регулюванням транспортних заторів. Громади, які успішно втілили принципи сталого транспорту, значно покращили життя у своїх містах.

ПОСЛУГИ ДЛЯ ВЕЛОСИПЕДИСТІВ

Підприємство: Veliki.ua, м. Київ, <http://veliki.ua/>

Мета: популяризація велосипеда як екологічно чистого транспортного засобу; розвиток велотранспортної інфраструктури українських міст; розвиток зеленого туризму, еко- та етнотуризму.

Бізнес-рішення: перша й найбільша українська мережа прокату, продажу та сервісу велосипедів. Компанія запровадила європейські стандарти якості обслуговування й сервісу велосипедів. Парк велосипедів має найвищу якість і постійно оновлюється. Працює оперативна служба бронювання велосипедів та аксесуарів. Застосовується індивідуальний і гнучкий підхід до клієнтів (система бонусів та знижок, велошкола для новачків). Створено програму франчайзингу (можливість розпочати свій бізнес із прокату велосипедів). Це – бізнес, спрямований на заохочення людей до ведення здорового способу життя. Організація пунктів прокату, ремонту, продажу велосипедів, поширення та тиражування бізнесу – через франчайзинг.

Основна перевага компанії – це надання повного спектру якісних послуг, пов'язаних із велосипедами. Клієнти Veliki.ua мають змогу взяти техніку напрокат, придбати її, отримати консультації, звернутися до сервісної служби для ремонту, поїхати у велотур або навіть пройти велокурси чи курси веломеханіків. Компанія робить свій продукт максимально доступним географічно й за цінами.

У 2011р. компанія зареєструвала власну торгову марку й перейшла на домен Veliki.ua, тобто почала працювати в масштабі всієї України. Якщо у 2009р. у компанії було 6 велосипедів, то у 2015р. – уже 665 велосипедів. Нині компанія представлена в 10 містах України, має близько 30 пунктів прокату, 10 майстерень, 3 невеличкі крамниці та 2 магазини. Компанія розвиває додаткові послуги, серед яких – обладнання парковок, реклама на велосипедах, переобладнання велосипедів для служб доставки, велокорпоративи, розваги. Допомогає навчитися незрячим їздити на велосипеді в тандемі.

Перспективи: у засновників з'явилась ідея «велосипедизувати» всю Україну за допомогою франчайзингу, оскільки це – найшвидший спосіб поширення бізнесу.

2.5. Зелений туризм

ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ – ЦЕ...

вид туризму, який приділяє особливу увагу захисту довкілля та культури регіону. Водночас зелений туризм часто асоціюється із сільською місцевістю та природними територіями, не охопленими діяльністю людини. Він також охоплює діяльність туристичної галузі в цілому зі зменшення наслідків негативного впливу на довкілля.

Зелений туризм і сільські та природні території

Зелений туризм у сільській місцевості та на природних територіях може бути різних видів, найбільш поширеними з яких є:

- агротуризм, під час якого туристи відвідують господарства та/або беруть участь у сільськогосподарській діяльності;
- етнографічний та культурний туризм, під час якого туристи залучаються до конкретних соціальних і суспільних аспектів території;
- туризм на природних територіях, під час якого туристи оцінюють природні характеристики території.

У будь-якому разі «зелений» аспект туризму означає, що спосіб, яким ведеться туристична діяльність, має сприяти збереженню території чи місцевості, яку було відвідано, незмінною. Отже, сутність зеленого туризму в сільській місцевості та на природних територіях полягає в тому, щоб екологічний слід (включаючи природне й культурне середовище) було зведено до мінімуму, наскільки це можливо.

Ці види туризму стали досить поширеними й активно розвиваються в багатьох країнах Європи. Характерно, що в розвинених країнах зелений туризм є популярним не лише серед населення із середнім рівнем доходу, а й серед заможного населення. Він є особливо придатним для розвитку малого бізнесу в сільських регіонах, оскільки малий бізнес може легко інтегруватися до місцевих умов і може надати представникам міського населення можливість набути того досвіду зеленого туризму, якого вони очікують.

Найбільш сприятливі передумови для розвитку сільського зеленого туризму існують на територіях національних природних і регіональних ландшафтних парків, де є можливість поєднати в повноцінному відпочинку пізнання

природничого, історико-етнографічного та культурного потенціалу регіону. Справа розвитку сільського відпочинку має реальну державну перспективу і сприяє поліпшенню соціально-економічної ситуації сільської місцевості. Сільський туризм є важливим чинником стабільного динамічного збільшення надходжень до бюджету, активізації розвитку багатьох галузей економіки (транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство тощо), стабілізації чисельності сільського населення та створення нових форм доходів у сільській економіці.

СІЛЬСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ

Сільський зелений туризм – один із найперспективніших видів відпочинку у Карпатському, Поліському, Подільському, Наддніпрянському регіонах. Для сільських мешканців України цей вид туризму є найкращим стимулом для започаткування й розвитку підприємницької діяльності, що дає додаткові прибутки та підвищує рівень зайнятості членів сільських родин. Крім цього, діяльність сільських громад із організації агрорекреаційного сервісу стимулює облаштування сільських осель та благоустрій сільських місцевостей, створює додаткові шляхи наповнення місцевих бюджетів, перетворюється на вагомий чинник перспективного розвитку сільських територій.

Пріоритетність розвитку сільського зеленого туризму в усіх регіонах України зумовлена такими обставинами²⁴:

- регіони України володіють значним рекреаційним потенціалом;
- збережена етнокультурна самобутність історичних регіонів України (Буковина, Покуття, Закарпаття, Волинь, Поділля, Слобожанщина тощо) виступає ексклюзивною національною і міжнародною туристичною конкурентною перевагою;
- розвиток сільського зеленого туризму стимулює мале підприємництво, важливе для відродження традиційного господарського укладу та оздоровлення економіки аграрних районів;
- поширення в Україні практики організації агрорекреаційного сервісу вирішує низку напружених соціальних проблем регіонів, зокрема, масового безробіття, закордонного заробітчанства, складного соціального клімату тощо;
- практика організації для туристів відпочинку на селі сприяє зміні екологічної свідомості населення, тому здатна відігравати важливу роль у збереженні довкілля;
- ця форма масової рекреації сприяє вихованню національно-патріотичних почуттів.

Родзинкою сільського зеленого туризму може і має стати яскрава анімація, тобто поєднання програм обслуговування, відпочинку й дозвілля туристів ігровими елементами та шоу-програмами на базі історико-етнографічної й культурної спадщини регіону. Прикладом може бути музейно-анімаційне середовище козацької доби на острові Хортиця, де з перших кроків турист потрапляє у світ запорізького козацтва і, коли є бажання, може спробувати зварити козацький куліш, опанувати козацькі ремесла, взяти участь у козацьких кінних іграх, набути навичок ратного мистецтва тощо.

При створенні цікавої відпочинкової пропозиції власник агрооселі повинен дбати про якість двох ключових аспектів агротуристичного продукту:

- матеріально-технічна якість (наприклад, розміри та умеблювання кімнати, оснащення її побутовою технікою, оснащення гігієнічного вузла);
- емоційна якість (рівень сервісного обслуговування відпочивальників).

Досвід Польщі свідчить, що мінімальна кількість днів завантаженості агротуристичної діяльності становить 60–80 днів упродовж року. Тому потрібно використовувати будь-яку можливість для продовження сезону. В Україні літній період відпусток триває 6–8 тижнів, у гірських районах можна додати ще 4–6 тижнів узимку. Господарства, розташовані неподалік від лісу чи річки, можуть пропонувати осінній відпочинок (збирання грибів, ягід, риболовлю тощо) та весняний, коли основною атракцією є контакт із природою²⁵. Нижче наведено приклад зеленого туризму в сільській місцевості.

Хоча зелений сільський і природний туризм може бути найбільш тісно пов'язаний із внутрішнім туризмом, український сільський туризм може стати візитною картою України на міжнародному туристичному ринку. Рекламу необхідна в контексті як міжнародного, так і внутрішнього туризму. Створена в Україні в 1996р. Спілка сприяння розвитку сільського (зеленого) туризму²⁶ об'єднує 14 регіональних осередків, які ведуть облік сільських господарів, що готові приймати відпочивальників; проводять освітньо-правову та інформаційну роботу;

²⁴ Рутинський М. Й., Зінко Ю. В. Сільський туризм: навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – С. 271.

²⁵ Кудла Н. Є. Сільський туризм: основи підприємництва та гостинності: навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2015. – С. 38.

²⁶ Спілка сільського зеленого туризму в Україні – <http://greentour.com.ua/>

допомагають у реалізації турпродукту сільських господарів на туристичному ринку. Найактивніше такі осередки діють у Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Львівській і Полтавській областях.

ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ: ГАЙДАМАКИ

Підприємство: Гайдамаки, с. Мельники, Черкаська область (Чигиринський район, місцевість із назвою Холодний Яр).

Мета: переїхавши з міста в село – довести, що тут можна створювати нові можливості для заробітку.

Бізнес-рішення: створюється кластер із зеленого туризму, щоб надавати увесь спектр послуг – проживання, харчування, розваги. Організація надає послуги у сфері зеленого туризму, займається бджоларством, вирощуванням натуральної полуниці, виготовленням сувенірів. Створено розважальний комплекс «Гайдамаки» на основі стародавніх традицій (арбалетний тир, монетний атракціон тощо). Успіх досягається за рахунок високої якості товару й наданих послуг, позитивної репутації, екологічності (мед, полуниця, свічки). Для розвитку бізнесу залучено 2–3 особи, а залежно від ступеня розвитку може бути задіяно до 20 працівників.

Місцевість із назвою Холодний Яр було обрано не випадково. Це – одна з найбільш екологічно чистих зон в Україні. Місцевість багата на історичні та природні пам'ятки: 1000-літній дуб, Мотронин монастир, скіфські кургани. Щорічно Холодний Яр відвідує близько 200 тис. туристів. Екскурсії й подорожі урочами Холодного Яру викликають багато позитивних емоцій. Чисте повітря та джерельна вода також позитивно впливають на здоров'я відвідувачів.

Український мед охоче купують у Європі, де він коштує в півтора раза дорожче. Але для експорту цього продукту необхідно пройти сертифікацію, яка дає право продавати його з маркуванням «Екопродукт» у європейських країнах. Продаж компанією бджолосімей і продуктів бджільництва постійно зростає, попит перевищує пропозицію. Цей бізнес приносить компанії близько 35–50 тис. грн на рік.

Перспективи: «Гайдамаки» – це сімейний бізнес, але з його розвитком планується працевлаштувати близько 20 жителів с. Мельники.

Можливості в такому виді туризму виникають як на мікрорівні (індивідуальне підприємство або домогосподарство), так і на рівні більших організацій МСП. Ці можливості передбачають:

- послуги з проживання;
- надання послуг (маркетингові послуги, послуги гίδα тощо);
- послуги з постачання продовольства;
- будівництво/управління об'єктами.

На веб-порталі <http://ruraltourism.com.ua> створено банк даних щодо садіб зеленого туризму з вільним доступом до повної й вичерпної інформації про умови розміщення, послуги та ціни.

Екологізація туристичного сектору

Упродовж останніх декількох років підвищився рівень усвідомлення того, що туристичні об'єкти можуть чинити значний негативний вплив на довкілля:

- стічні води готелів можуть перевантажувати місцеві очисні системи;
- утворення твердих відходів може призвести до підвищеного попиту на послуги полігонів;
- туристичні об'єкти, які споживають енергію, можуть стати причиною дефіциту енергії в іншому місці енергосистеми.

Протягом останніх років було розроблено різноманітні програми, що встановлюють екологічні критерії діяльності туристичних об'єктів (зокрема, готелів) і в рамках яких надаються відповідні сертифікати об'єктам, що відповідають цим критеріям. Зазвичай сертифікація такого типу стає важливим елементом маркетингу об'єкта – що саме собою демонструє важливість екологічної ефективності туристам, яких туристичні об'єкти бажають залучити.

Можливості МСП в екологізації туристичного сектору передбачають:

- розроблення систем для зменшення споживання природних ресурсів (наприклад, води, енергії) туристичним об'єктом та/або вимог до управління їх відходами (зокрема, стічні води, тверді відходи);
- постачання обладнання, яке зменшує споживання природних ресурсів туристичним об'єктом, та/або розроблення вимог до управління їх відходами.

2.6. Переробка відходів і повторне використання матеріалів

Міста України мають справу з труднощами в управлінні твердими відходами. Цей сектор належно не фінансується і зазнає проблем через недосконалість законодавства та інституційну неспроможність. Деякі міжнародні агенції включили до пріоритетних напрямів своєї діяльності заходи щодо вирішення проблем управління твердими відходами в країні. Ці агенції працюють із національними, регіональними й місцевими установами над розробленням політики, планів та інвестиційних програм.

Можливості МСП в управлінні відходами передбачають:

- збір відходів;
- переробку та вторинну переробку відходів;
- утилізацію відходів.

У будь-якому разі МСП мають зважати на те, що послуги, які вони пропонуватимуть і надаватимуть, повинні відповідати стандартам ЄС, оскільки це – саме ті стандарти, яких усе частіше вимагатимуть з огляду на впровадження Україною Угоди про асоціацію з ЄС.

Найбільше можливостей для МСП може бути в переробці та вторинній переробці відходів:

- існують внутрішній та міжнародний ринки вторинної сировини;
- технології переробки та вторинної переробки є здебільшого простими і добре зрозумілими;
- є великий обсяг сировини, яка доступна для вторинної переробки.

У багатьох випадках не розрізняються тверді відходи промислових, комерційних і адміністративних установ та тверді відходи домогосподарств. Однак здебільшого відходи, утворені промисловими, комерційними й адміністративними підприємствами, набагато легше переробити, ніж відходи домогосподарств. Основна причина полягає в тому, що відходи промислових, комерційних і адміністративних установ пов'язані з їхньою економічною діяльністю: кількість різних відходів є зазвичай невеликою, а обсяг відходів на одну одиницю є великим, якщо порівнювати з домогосподарствами. Це означає, що можливо зібрати чималу кількість сировини для вторинної переробки від відносно невеликої кількості промислових, комерційних і адміністративних установ. Після того як відходи буде зібрано, їх сортування потребуватиме менших зусиль, ніж сортування відходів домогосподарств.

До відходів промислових, комерційних і адміністративних установ, що забезпечують найкращі фінансові можливості для відновлення та вторинної переробки, належать:

- Офісний папір і картон. Великі обсяги офісного паперу можуть утворюватись урядовими установами, фінансовими установами та іншими організаціями офісного типу. Постійний збір офісного паперу може бути організовано за допомогою вантажного автомобіля, обладнаного подрібнювачем; таким чином, документи з обмеженим доступом може бути знищено і папір може бути зібрано для переробки. Рівень забруднення іншими матеріалами може бути дуже низьким, тому вимоги до сортування є мінімальними.

Дуже великий обсяг картону можуть утворювати організації, які отримують товари від виробників і дистриб'юторів, зокрема, продуктові та роздрібні магазини. Збір може бути організовано за допомогою вантажного автомобіля, обладнаного пресом або обладнанням для тюкування, щоб можна було транспортувати максимальний обсяг картону. Як і у випадку з офісним папером, рівень забруднення іншими матеріалами може бути дуже низьким, тому вимоги до сортування є мінімальними.

- Пластмаса. У загальній сукупності відходів є дуже багато різних пластмас, але найбільш поширеними є: поліетилентерефталат (PET – широко використовується для бутелювання води та напоїв), поліетилен високої щільності (HDPE – широко використовується для жорстких пластикових контейнерів, призначених для харчових продуктів) і поліетилен низької щільності (LDPE – плівка, що широко використовується для виготовлення пластикових пакетів і обгортання продуктів).
- Інші пакувальні матеріали, зокрема, скло, метали та інші види паперу і пластмас.
- Специфічні відходи, наприклад, електронні відходи та шини. Електронні відходи містять незначні обсяги багатьох матеріалів (зокрема, золото та інші метали), що формує високу ціну. Пластмаси, які використовуються при виробництві електронної техніки (скажімо, ударостійкий полістирол або HIPS), відрізняються від тих, що містяться в інших типах відходів, і можуть мати високу ринкову ціну.

Використані шини може бути перероблено різними способами, але найбільш поширеним способом є переробка шин у резинову «крихту». Резинова крихта має безліч застосувань.

- Органічні відходи. Переробка цих відходів (здебільшого на компост) потребує часу та значних площ, якщо не використовуються високозатратні технології. Однак у такому разі необхідно впевнитися, що вартість реалізації готового компосту є достатньою для обґрунтування більш вартісного обладнання.

Переробка відходів домогосподарств також є можливою, проте вона може бути недоцільною за відсутності договору з органами самоврядування. Така можливість стане більш очевидною в майбутньому, коли буде запроваджено нормативно-правову та організаційну бази, що сприятимуть участі МСП в управлінні відходами домогосподарств і зменшуватимуть ризики МСП, які існують у цій сфері нині.

БІЗНЕС ІЗ ПЕРЕРОБКИ ПЛАСТИКОВИХ ВІДХОДІВ

Бізнес із переробки пластикових відходів є вигідним і перспективним, оскільки продукція переробки (поліетилен у гранулах, поліпропілен тощо) має величезний попит серед виробників будівельних матеріалів, техніки та іншої продукції, у складі якої є ці елементи. Особливо вигідно займатися переробкою пластикових пляшок, адже їх набагато простіше перебирати й сортувати.

Перший крок на шляху реалізації бізнес-плану з переробки відходів – отримання екологічного висновку та ліцензії. Надалі потрібно буде знайти відповідне приміщення, площа якого має становити щонайменше 200 м².

Далі потрібно подбати про пошук обладнання. Воно виготовляється і в Україні, і за кордоном. Технологія переробки виглядає так:

- дроблення матеріалу; тут матеріал подрібнюється на крихти;
- агломерація – спікання крихт у дрібні грудочки; продукт після агломерації вже можна продавати, проте часто його ще й гранулюють;
- грануляція, що дає змогу отримати чисту та якісну сировину, яку можна продати дорожче.

На початковому етапі обов'язково потрібно вирішити, що буде перероблятися і в яких обсягах, оскільки переробка пластикових відходів передбачає вибір необхідного обладнання. Насамперед знадобляться дробарка й агломерат. Персонал повинен складатися з трьох осіб: майстра та двох робітників. Варто додати витрати на отримання ліцензій, на пожежну службу, податки тощо. Також витрати передбачено з огляду на:

- оплату комунальних платежів;
- нарахування заробітної плати робітникам і майстру;
- податки;
- обслуговування;
- матеріали та інші витрати.

Усе це обійдеться приблизно в 40 тис. грн на місяць. Усього на започаткування бізнесу знадобиться майже 150 тис. грн на місяць за умови продажу гранульованого пластику. Бізнес із переробки відходів буде приносити 200 тис. грн, однак це – не чистий прибуток. Первинні вкладення окупляться протягом одного місяця, але лише за умови, що можна буде успішно переробити й реалізувати всю сировину, тому необхідно подбати про попередній пошук покупців. Скупити пластик можна в пунктах прийому відходів або організувавши власний пункт прийому. Загалом, чистий прибуток на місяць становитиме від 80 до 150 тис. грн²⁷.

ЕКОГУМА

Підприємство: Екогума, с. Любарці, Бориспільський район, Київська область.

<http://www.ecoguma.com.ua/>

Мета: створення зручного й комфортного простору для життя, спорту та відпочинку шляхом збирання та механічної утилізації зношених автопокришок і виробництва гумових травмобезпечних виробів.

Бізнес-рішення: створення повного циклу утилізації відпрацьованих автопокришок: збирання–переробка–виробництво нового продукту. Відпрацьовані покришки переробляються механічним способом у гумову крихту, з якої виробляється гумотехнічна продукція: покриття для дитячих ігрових і спортивних майданчиків, для тренувальних залів, усіякі засоби безпеки дорожнього руху («лежачі поліцейські»), паркувальне обладнання, кулевловлювачі для тирів, захисні причальні пристрої, вироби для тваринницьких комплексів тощо. Перетворюючи відпрацьовані автопокришки на нову сировину та нові вироби шляхом механічної переробки, компанія робить свій внесок у захист довкілля.

²⁷ Домашній бізнес: 1000+1 ідея для власного бізнесу в Україні. – <http://homebiznes.in.ua/biznes-na-pererobtsi-plastykovykh-vidhodiv-nadprybutkova-ideya/>

Відпрацьовані покоришки є твердим побутовим відходом IV класу небезпеки. Ці відходи не можна спалювати (оскільки при спалюванні виділяються забруднюючі речовини), а також закопувати (адже в землі покоришки розкладаються протягом понад 120 років).

Компанія співпрацює з 540 вітчизняними та закордонними партнерами. Вона постачає на ринок цілком конкурентоспроможні вироби, які не поступаються за якістю закордонним аналогам, але за цінами ці вироби є значно привабливішими для українських споживачів. Відсоток імпортозаміщення щодо продукції на території України становить майже 80%. Завод може переробляти 300 т покоришок на місяць, однак через дефіцит сировини в деякі місяці навіть і 200 т не переробляє.

Розташування виробничих потужностей у сільській місцевості дало змогу забезпечити робочими місцями працездатне населення села (на заводі працюють 34 робітники).

Перспективи: будівництво ще одного цеху з випуску травмобезпечних модульних систем. Також існує задум займатися переробкою шин у місці, розташованому ближче до Києва (до джерел сировини), а в Любарцях залишити виготовлення кінцевої продукції.

2.7. Ландшафтний дизайн

ЛАНДШАФТНИЙ ДИЗАЙН – ЦЕ...

- мистецтво благоустрою, озеленення, організації садово-паркових насаджень, гірок, газонів і малих архітектурних форм у будівництві;
- розроблення та впровадження заходів щодо перетворення й оформлення земельної ділянки. Існує безліч рішень облаштування території земельної ділянки;
- зведення альпійських гірок, оформлення газонів та клумб, організація освітлення та поливу, створення малих архітектурних форм (скульптур, альтанок, містків, гойдалок), штучних водоймищ і багато чого іншого. Від того, наскільки професійно розроблено та впроваджено проект ландшафтного дизайну, залежать затишок і комфорт на ділянці.

Виділяють різні стилі ландшафтного дизайну: регулярний, сільський, пейзажний, природний, японський, китайський, змішаний. Втілення того чи іншого дизайнерського рішення залежить не лише від платоспроможності клієнта, а й від характеристик його ділянки.

Послуги ландшафтного дизайну в Україні набули популярності зовсім нещодавно. Насамперед це пов'язано з розвитком котеджного будівництва за містом, підвищенням рівня доходів населення (поява середнього класу, який і є основним клієнтом) і появою потреби в естетиці та дизайні.

Зазвичай бізнес із ландшафтного дизайну організовує або дизайнер, який набирає робітників у свою команду, закупає обладнання, сам керує процесом і генерує ідеї, або будівельники, які мають досвід роботи в цій сфері та наймають профільних фахівців – дендрологів і дизайнерів. Обидва шляхи можуть бути успішними. Досвідчені в цих питаннях підприємці радять створювати фірму, що пропонує повний спектр послуг – газони, посадки, мощення доріжок, дренаж, водостоки, електрика, зовнішнє освітлення, альтанки, малі архітектурні форми, фонтанчики, струмки, квітники, автоматичний полив тощо. Як показує практика, клієнти воліють звертатися до тих фірм, які вирішують одразу декілька проблем.

Порівняно новим явищем на ринку послуг є студії ландшафтного дизайну. Цей напрям з'явився трохи більше десяти років тому, але продовжує активно набувати популярності. Стійкий попит на послуги професійного ландшафтного дизайнера, висока рентабельність такої агенції та невеликі початкові інвестиції роблять цей вид бізнесу привабливим в очах підприємців-початківців. Хоча конкуренція в цій сфері є відносно великою, це, однак, здебільшого стосується компаній, які працюють у високому ціновому сегменті. Утім, послуги з ландшафтного дизайну мають чималий попит і серед людей із середнім рівнем доходу.

Які послуги пропонує студія, що займається ландшафтным дизайном? Насамперед це – проектування ландшафту, а також посадка рослин, будівництво штучних водойм та зведення декоративних і функціональних огорож (огорожа, хвіртки, ворота), планування та прокладання доріжок (асфальтованих, мощених плиткою або натуральним каменем), створення майданчиків, конструювання поливної системи та системи освітлення, земляні роботи (облаштування квітників, газонів, альпійських гірок).

Крім того, існує низка суміжних видів діяльності, для виконання яких виконавець звертається за допомогою до інших компаній. Безумовно, невеликі студії, що беруться за складні замовлення, змушені співпрацювати з

виробниками матеріалів для будівництва парканів і воріт, різних видів огорож, включаючи декоративні, навісів, альтанок, камінів, флюгерів тощо. Партнерство з постачальниками матеріалів і незалежними підрядниками, які надають схожі послуги, дає змогу отримати додаткову вигоду і значно скоротити початкові вкладення.

У Європі та Північній Америці виконання ландшафтного дизайну часто супроводжувалося використанням великої кількості гербіцидів та інсектицидів. Це було ефективно для контролю за ростом небажаних рослин і комах. Однак постало важливе питання щодо впливу цих видів хімічних препаратів на здоров'я людей та довкілля (крім рослин і комах, на яких спрямована дія хімічних препаратів). Багато юрисдикцій у Європі та Північній Америці заборонило використання гербіцидів і пестицидів на рівні домогосподарств. Відповідно, ландшафтний дизайн і послуги повинні бути організовані та впроваджені згідно з принципами органічного садівництва.

2.8. Інтеграція екологічних аспектів у підприємницьку діяльність

Інтеграцію екологічних аспектів може бути визначено як включення екологічних аспектів у процес ухвалення рішень. Для МСП це означає врахування впливу діяльності компанії на довкілля.

МСП і представники інших видів бізнесу часто вважали довкілля стороннім питанням, яке перешкоджає їхній діяльності. Як наслідок – залучення їх до вирішення екологічних проблем є реактивним: заходів вживають у відповідь на нормативно-правові вимоги, і часто МСП звертають увагу на екологічні показники своєї діяльності лише на вимогу наглядових органів. Такий підхід призводить до вжиття заходів щодо вирішення екологічних проблем за наслідками: гроші витрачаються на контроль екологічних проблем (зокрема, контроль забруднюючих речовин) уже після створення проблеми. З цього погляду, інвестиції на екологічні пріоритети можуть вважатися непродуктивними і можуть знижувати фінансову життєздатність компанії.

Інтеграція екологічних аспектів дає змогу запобігти негативному впливу на довкілля й мінімізувати його з метою зменшення витрат на контроль за станом довкілля, а також покращити екологічні й фінансові результати діяльності компанії. У багатьох випадках інтеграція екологічних аспектів потребує розгляду альтернативних варіантів розроблення продуктів чи організації виробництва або альтернативних матеріальних затрат, що сприятимуть покращенню екологічних показників на різних етапах виробництва чи при використанні продукту. Наприклад, виробник паперу може обрати технологію, яка потребує незначних обсягів використання води, не лише для зменшення витрат на воду в процесі виробництва паперу, а й для зменшення вартості процесу очищення стічних вод. В інших випадках ресурси можуть обиратися на основі їх екологічних характеристик, на додачу до решти відповідних факторів; зокрема, можна обрати пакування, придатне до вторинного використання, з метою зменшення витрат на управління відходами.

Усі МСП можуть запровадити стратегію інтеграції екологічних аспектів. Однак можливості, пов'язані з інтеграцією екологічних аспектів, будуть різними – залежно від виду діяльності МСП. На рис. 6 визначено заходи, яких може вжити МСП для отримання переваг від інтегрування екологічних аспектів.

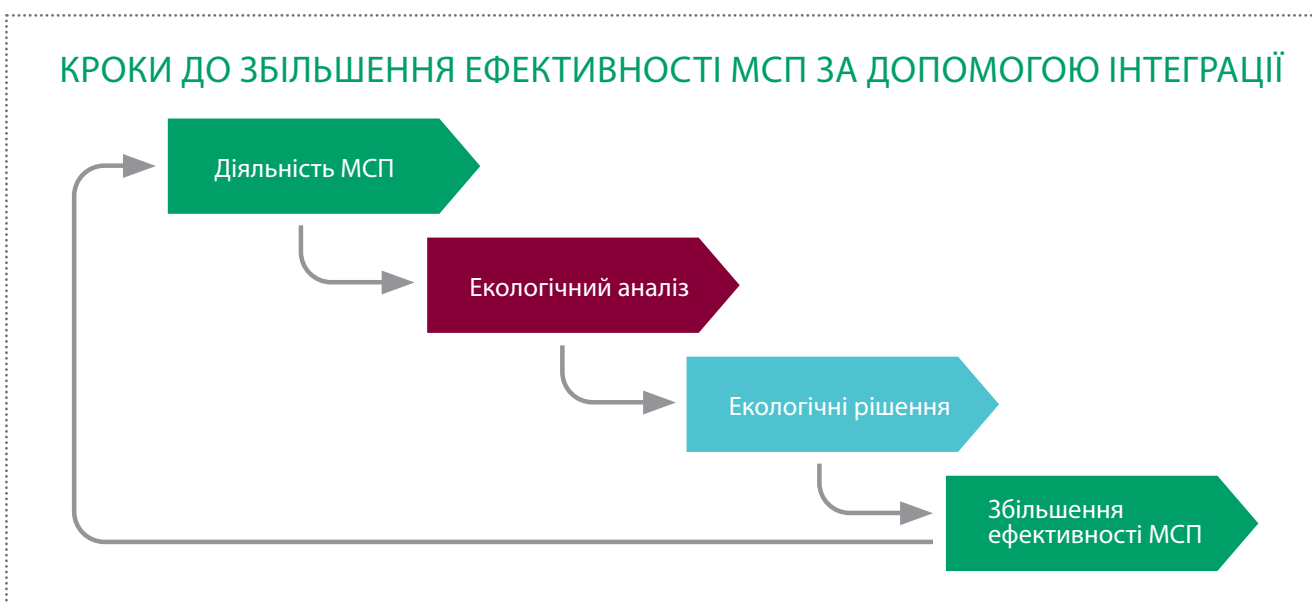

Рисунок 6.

Діяльність МСП – поточна діяльність МСП.

Екологічний аналіз. Цей етап передбачає визначення екологічних показників діяльності МСП. Необхідно виконати такі дії:

- Створити робочу групу, до складу якої входитимуть представники кожного з основних департаментів, з метою визначення екологічних проблем у межах усієї компанії. Розглянути можливість залучення зовнішніх фахівців для роботи з цією робочою групою.
- Провести екологічний аудит та оцінку витрат, які охоплюють усі аспекти екологічних показників організації, зокрема, «звичайну» діяльність, що стосується довкілля (таку, як використання енергії).

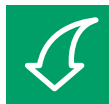
Екологічні рішення. Необхідно визначити варіанти покращення кожного аспекту екологічних показників організації та використати привабливі можливості для запровадження змін:

- Розгляньте можливість модернізації процесів і постачання нових матеріалів, а також внесення змін в операційну діяльність з метою покращення екологічних показників.
- Впровадження екологічно привабливих варіантів, зокрема, тих, що зменшують вартість вирішення екологічних проблем після їх виникнення.

Підвищення ефективності МСП. У результаті інтеграції екологічних аспектів зростає ефективність МСП – зменшення витрат і збільшення чистого доходу. Підвищення ефективності МСП в майбутньому стане новим стандартом для МСП. До того часу інтеграція екологічних аспектів сама собою стане частиною нового стандарту для МСП – тобто невід’ємною складовою практики ведення бізнесу МСП. Таким чином, цикл інтеграції екологічних аспектів буде продовжено:

- екологічний аналіз буде періодично оновлюватися;
- визначатимуться нові можливості вдосконалення на основі нових технологій та оновлених структур витрат/доходів;
- буде запропоновано й реалізовано нову діяльність.

Інтеграція екологічних аспектів є звичайним елементом діяльності для все більшої кількості МСП через операційні й фінансові переваги, які вона надає. МСП, що продають свої товари безпосередньо клієнтам, можуть отримати додаткову перевагу, оскільки їхню діяльність і продукти сприйматимуть як екологічні. Це також зумовить збільшення доходів на ринках, де екологічні показники товарів, що продаються, є важливими. Прикладом може бути інтеграція екологічних аспектів у діяльність компанії Mountain Equipment Coop, канадського МСП, яка розробляє й займається роздрібним продажем товарів власного бренду для відпочинку на відкритому повітрі.

MOUNTAIN EQUIPMENT COOP

Mountain Equipment Coop – це національний розробник і торгова марка, що займається роздрібним продажем товарів для відпочинку на відкритому повітрі. Компанія заявила, що однією з її корпоративних цінностей є екологічно збалансована діяльність, яка чинить мінімальний вплив на довкілля. Організація шукає шляхи зменшення кількості відходів, обсягів використання води й енергії, використовуючи водночас матеріали, які, за незалежними оцінками, вважаються екологічними (наприклад, у рамках програми Bluesign). Компанія проводить аудити своїх екологічних показників щорічно і повідомляє про результати таких аудитів на власному веб-сайті. Аудити допомагають визначити можливості для покращення екологічних аспектів.

Інтеграція екологічних аспектів у всі сфери діяльності компанії зменшила витрати (наприклад, на енергію, воду та управління відходами), збільшила частку ринку (через позитивне сприйняття клієнтами профілю екологічної збалансованості) і сприяє досягненню запланованих показників продажу (366 млн канадських доларів у 2015р.).

Детальнішу інформацію можна знайти на сайті: <https://www.mec.ca/en/explore/sustainability-innovation>

3

ВІД ІДЕЙ – ДО РЕАЛІЙ: ПОСЛУГИ З РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНО ДРУЖНЬОГО БІЗНЕСУ

Зростаюче усвідомлення екологічних проблем, таких як прискорене виснаження природних ресурсів і погіршення якості довкілля, призвело до появи концепції збалансованого (сталого) розвитку, яка передбачає постійне узгодження на рівноправній основі трьох складових розвитку – економічної, соціальної та екологічної. Наголос на екологічній складовій розвитку призвів до появи терміна «екологічна збалансованість». Екологічну збалансованість можна визначити як розвиток, під час якого природне середовище не виснажується і зберігає свою здатність до самовідновлення.

Наприкінці ХХ століття з огляду на утвердження в міжнародній та національній політиці концепції збалансованого розвитку набуло популярності поняття «зеленого» (green) бізнесу (також вживаються словосполучення «екологічно дружній» (environmentally friendly) і «збалансований» (sustainable) бізнес). Екологічно дружній, або зелений бізнес – це бізнес такого підприємства, яке прагне дотримуватися принципів збалансованого розвитку у своїй діяльності, використовує відновлювані ресурси і намагається звести до мінімуму негативний вплив своєї діяльності на довкілля, місцеву громаду, суспільство та економіку так, щоб не створювати загроз для нинішнього й майбутнього поколінь.

Інтеграція екологічних питань у бізнесову діяльність вже давно не є модою, нині це – частина звичайного бізнесу. Екологічно дружній бізнес дає змогу заощадити кошти, створити умови для хорошої реклами і навіть залучити нових клієнтів. Інтеграція екологічної складової може бути досягнута в діяльності будь-якого підприємства, у тому числі малого та середнього.

У цьому розділі розглядається можливість надання послуг із розвитку бізнесу для сприяння екологізації малих і середніх підприємств на кожному етапі циклу розвитку бізнесу.

3.1. Задум

Підприємці можуть розглянути можливість розвитку бізнесу, орієнтованого на зростаючу тенденцію щодо здорового способу життя, розумного споживання, органічних продуктів, відновлюваної енергії та інших «зелених» секторів. На цьому етапі бізнес-циклу ключовими є обговорення, проведення мозкового штурму та інша діяльність із генерування бізнес-ідей, разом із визначенням основних напрямів втілення ідей у реальність.

Визначення ринкових можливостей передбачає виявлення потенційних можливостей для розвитку бізнесу, націленого на задоволення потреб у товарах і послугах шляхами, які сприяють екологічній збалансованості. Цього можна досягти через дослідження ринку для виявлення потреб і побажань, а також шляхом проведення практикумів, нарад, конференцій для обговорення можливостей. Також можна проводити конкурси для демонстрації й популяризації «зелених» бізнес-ідей.

Такі послуги можуть надавати: бізнес-наставники, організатори і фасилітатори зустрічей та заходів, наукові кола, консультанти та місцеві неприбуткові організації.

УКРАЇНА

У 2015р. громадська організація «Комунікації для змін» разом із Ekonomika Communication Hub за підтримки Програми розвитку ООН в Україні та Глобального екологічного фонду (GEF) організували і провели конкурс бізнес-рішень для сталого розвитку «СТАЛО» для малих і середніх підприємств²⁸. Метою конкурсу були пошук і популяризація нових рішень для бізнесу, що дають позитивний ефект (у тому числі й позитивний соціальний ефект), є екологічно дружніми та економічно життєздатними. До конкурсу долучилися ті представники малого й середнього підприємництва, які бажали поділитися своїми реалізованими ідеями у сфері бізнес-рішень для сталого розвитку. Узяти участь у конкурсі могли компанії, що працюють в Україні та мають оборот до 150 млн грн на рік і штат до 250 співробітників. Усього до участі в конкурсі було подано 105 заявок від підприємців з усіх регіонів країни, а з 50 компаній, які стали фіналістами конкурсу, журі обрало 10 переможців.

На конкурсі було представлено бізнес-рішення у сфері:

- фермерського господарства та харчування (виробництво натуральних, дієтичних, органічних і безпечних продуктів, створення магазинів органічної фермерської продукції та закладів харчування);
- енергетики (виробництво палива із соломи та пелет із соняшникової макухи, вирощування енергетичної верби, використання вторинних енергоресурсів, створення зарядних станцій для електромобілів);
- транспорту (послуги для велосипедистів, виробництво електромобілів, швидка доставка з інтернет-магазинів);
- будівництва (будівництво житла із соломи та глини, а також вирощування технічних сортів конопель);
- туризму (туристичні маршрути та екоготелі);
- інформаційних технологій (створення оптимальних маршрутів доставки, інформація про туризм і відпочинок, надання послуг з медичної сигналізації для літніх людей та людей з обмеженими можливостями);
- повторного використання матеріалів (приймання та продаж речей, що були у використанні; перероблення старих автопокришок; вивезення офісної макулатури та продаж паперових виробів із вторсировини);
- розроблення нестандартного технологічного обладнання для очисних споруд.

КАНАДА

Канадський центр сільської творчості (CCRC) підтримує обмін інформацією та ідеями, які можуть допомогти розвитку нових місцевих бізнес-ініціатив, зокрема, ініціатив, що відображають принципи екологічної збалансованості. У 2016р. центр організував триденну конференцію, аби об'єднати людей, які створили нові підприємства, і людей, що були зацікавлені в започаткуванні нового бізнесу. Забезпечення екологічної збалансованості було відображено в порядку денному конференції. Організація конференції охоплювала презентації історій успіху від осіб, які обрали бізнес-ідею й успішно її реалізували. Також було надано широкі можливості для дискусій між усіма учасниками, щоб генерувати ідеї для створення нових підприємств. Робота велася за кількома напрямками:

- Сільські історії: учасники ділилися своїми історіями і слухали інших. Це дало змогу налагодити мережу взаємодію, побудувати відносини між делегатами для кооперації та збору ідей.
- Обговорення за круглим столом: великі ідеї часто з'являються під час розмов за кухонним столом! Для обговорення непростих завдань щодо розвитку нових видів бізнесу було створено неформальну атмосферу. Історії успіху поєднувалися з розповідями про невдачі. Це допомогло учасникам зрозуміти конкретні проблеми.
- Дискусії: за допомогою модератора було обговорено реальні приклади бізнес-рішень для соціальних проблем, щоб показати, як великі та малі підприємства можуть працювати разом.
- Вечори «після»: це дало змогу делегатам зв'язатися й обмінятися ідеями ввечері після обдумування пропозицій та інформації, які вони чули раніше того самого дня.

Конференцію було організовано за сприяння різних державних установ, академічних і ділових організацій.

²⁸ Конкурс бізнес-рішень для сталого розвитку «СТАЛО» для МСП. – <http://stalo.delo.ua/>

3.2. Стартап

На цій стадії розвитку кожне підприємство має замислитися над тим, який потенційний вплив на довкілля воно чинитиме та якими є екологічні вимоги. Компаніям потрібна інформаційна й аналітична підтримка для визначення відповідності їхньої діяльності екологічним нормам та обрання заходів для зменшення впливу їхньої діяльності на довкілля. Основними послугами, яких потребуватимуть МСП, стануть:

1. Визначення потенційного впливу на довкілля і пов'язаних із ним юридичних/нормативних вимог. Власники нового бізнесу повинні розглянути потенційний вплив своєї діяльності на довкілля як одне з питань, які необхідно вирішити, і мають розвивати свою діяльність так, щоб негативний вплив на довкілля було зведено до мінімуму, а залишкові ефекти були прийнятними.
2. Визначення маркетингових можливостей використовувати екологічні показники діяльності. Новий бізнес має використовувати позитивні екологічні характеристики, щоб розвивати свої ринки. Відповідальне споживання набуває все більшої популярності, тому підприємці можуть застосовувати хороші екологічні показники для підтримки маркетингу та комунікацій.
3. Спеціалізовані консультації щодо організації діяльності, виробництва в певних галузях.

Послуги може бути надано в центрах розвитку бізнесу, бізнес-інкубаторах завдяки зусиллям місцевих органів влади, консультантів, наукових кіл, екологічних НУО.

УКРАЇНА

Виробництво органічної продукції. В Україні органічне сільське господарство впроваджується передусім малими та середніми підприємствами. На національному рівні є такі асоціації виробників органічної продукції: Федерація органічного руху України, Спілка виробників сертифікованих органічних продуктів «Органічна Україна», Асоціація учасників біовиробництва «БІОЛан Україна²⁹». Ці асоціації надають зазначені нижче послуги для МСП:

- консультації щодо необхідної інформації про органічне виробництво;
- консультації з приводу систем, основних вимог, правил ведення органічного господарювання;
- допомога в отриманні інформації стосовно навчання в центрах підготовки спеціалістів для органічного агровиробництва;
- консультації щодо пошуку джерел збуту сільськогосподарської органічної продукції;
- консультації з приводу співпраці фермерів – виробників органічних продуктів харчування з компаніями-переробниками;
- консультації стосовно продажу органічної продукції;
- сприяння участі в національних форумах, семінарах, конференціях, круглих столах, які проводять асоціації виробників органічної продукції;
- сприяння участі в міжнародних спеціалізованих виставках, присвячених органічному сільському господарству; міжнародних семінарах, конференціях.

КАНАДА

У Канаді органи влади допомагають підприємцям-початківцям дотримуватись екологічних (та інших) вимог. Підприємці-початківці можуть самостійно визначити переваги своїх екологічних продуктів.

Державний сектор. «BizPal» є онлайн-ресурсом (<http://www.bizpal.ca>) для допомоги підприємцям-початківцям у бізнес-плануванні та визначенні нормативно-правових документів у сфері довкілля (та інших сферах), що можуть бути необхідні для започаткування власної справи. Інформація надається для допомоги підприємцю-початківцю, щоб:

- зрозуміти галузь, у якій він планує працювати;
- спланувати бізнес;
- зареєструвати назву та первинні документи;

²⁹ Федерація органічного руху України (<http://www.organic.com.ua/>), Спілка виробників сертифікованих органічних продуктів «Органічна Україна» (<http://www.organicukraine.org.ua/>), Асоціація учасників біовиробництва «БІОЛан Україна» (<http://www.biolan.org.ua/>).

- зрозуміти процедуру отримання екологічних (та інших) реєстраційних документів, дозволів і ліцензій, які можуть бути необхідні, у тому числі вимоги щодо планування природоохоронних заходів або оцінки екологічного впливу, що можуть бути необхідні.

BizPal розроблено відповідно до конкретних бізнес-можливостей та вимог у різних частинах Канади, аби підприємці могли визначити переваги та недоліки започаткування бізнесу в різних місцях.

3.3. Зростання

На стадії зростання компанії необхідно буде проводити моніторинг відповідності її діяльності екологічним вимогам.

Ключовою послугою, яку може бути надано спеціалізованими організаціями, є екологічна оцінка. Ця послуга передбачає моніторинг впливу на повітря, воду, ґрунт та інші складові довкілля для забезпечення виконання нормативних вимог.

Послуги з екологічної оцінки та моніторингу діяльності на відповідність екологічним вимогам можуть надавати спеціалізовані приватні організації, експерти з питань довкілля й відповідні лабораторії.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Сприяння дотриманню екологічних вимог у Великобританії. Органами природоохоронного регулювання Великобританії у 2002р. створено веб-сайт NetRegs для надання безкоштовних екологічних рекомендацій малим і середнім підприємствам. На сайті представлено:

- рекомендації (у розподілі за видами діяльності) для 112 галузей сільського господарства, будівництва, установ тощо;
- пошукову бібліотеку, що охоплює 41 екологічну тему;
- посібники щодо чинного національного та європейського законодавства і безкоштовний електронний бюлетень, у якому регулярно повідомляють про зміну екологічного законодавства;
- анкету для самооцінки, яка дає змогу представникам бізнесу отримати чіткіше уявлення про те, що вони мають робити, аби повністю дотримуватися вимог екологічного законодавства;
- інтерактивні навчальні модулі (зокрема, щодо більш складних вимог законодавства);
- відео-прикладі кращої практики;
- Довідник із поводження з відходами, що містить контакти організацій, які займаються повторним використанням і видаленням відходів.

Раз на два роки NetRegs проводить великі опитування по телефону, аби зрозуміти, як МСП оцінюють свої екологічні показники й ту допомогу, що їм надається. У 2009р. було опитано 7 тис. підприємств. Згідно з результатами опитування малий бізнес послуговувався NetRegs із таких причин: щоб дізнатись, як дотримуватися законодавства (56,4%); аби знайти всю відповідну інформацію в одному місці (23,4%); щоб сформувати екологічну репутацію підприємства (10,2%); аби дізнатись, як скоротити відходи (7%). За оцінками, використовуючи послуги NetRegs, МСП Великобританії щорічно економили 58 млн фунтів стерлінгів (у середньому – 2 600 фунтів стерлінгів на одну компанію). Витрати на запуск цього проекту становили 3,5 млн фунтів стерлінгів. Його операційні витрати для всієї Великобританії становили близько 1 млн фунтів стерлінгів на рік (нині вони становлять 250 тис. фунтів стерлінгів на рік)³⁰.

³⁰ NetRegs – <http://www.netregs.org.uk/>

УКРАЇНА

Відповідність МСП екологічним вимогам. МСП часто висловлюють невдоволення тим, що їм важко бути в курсі екологічних вимог, особливо – розібратися в тому, які вимоги застосовуються безпосередньо до них. Оскільки органи екологічного регулювання обласного рівня наділені широкою свободою дій у частині визначення режимів регулювання, в одній області до МСП певної галузі можуть діяти численні вимоги щодо отримання дозволів, тоді як в іншій області таких вимог може просто не існувати. Представникам МСП важко знайти методичні вказівки та отримати консультації, які б роз'яснили їм, що необхідно робити для дотримання тих чи інших екологічних норм.

У 2015р. проводилось опитування малих і середніх підприємств Полтавської області щодо поліпшення екологічних показників їхньої діяльності. Зокрема, у більшості випадків (67,5%) МСП дізнаються про чинні екологічні вимоги лише тоді, коли їх відвідують екологічні інспектори, тобто після перевірки підприємств на дотримання екологічних вимог. Інформацію про екологічні вимоги підприємства також отримують з Інтернету (37,6%), під час проведення оцінки впливу на довкілля (20,5%), із практичних занять і семінарів, організованих бізнес-асоціаціями (20,5%), з електронного листування з бізнес-асоціаціями або бізнес-партнерами (19,7%).

3.4. Зрілість

На стадії зрілості МСП необхідно продовжувати проводити моніторинг своєї діяльності на відповідність поточним екологічним вимогам. Підприємство має оцінити можливості покращення екологічних показників своєї діяльності. Результатом цього може бути не лише поліпшення екологічних показників, а й зниження витрат і підвищення прибутку.

Послуга екологічного аудиту може стати важливою для забезпечення того, щоб МСП виконували свої юридичні екологічні зобов'язання та оптимізували свої екологічні показники. Послугу можуть надавати спеціалізовані приватні організації та експерти з питань довкілля.

Не менш важливою може бути фінансова підтримка, зокрема екологічне кредитування, та консалтингова підтримка щодо фінансування «зелених» інвестицій. Цю послугу можуть надавати спеціалізовані програми й фінансові установи.

УКРАЇНА

Екологічне кредитування. Основним джерелом довгострокового фінансування «зелених» інвестицій, особливо у сфері енерго- та ресурсоефективності, є кредитні лінії міжнародних фінансових інститутів, які дають можливість малим і середнім підприємствам отримати кредити через українські банки. Наприклад, у 2007р. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) створив кредитну лінію – Українську програму підвищення енергоефективності (УКЕЕР)³¹ – з метою надання українським підприємствам цільового фінансування для проектів з енергозбереження та відновлюваної енергетики. Програма УКЕЕР надавала незалежну технічну консалтингову підтримку, якою займалися міжнародні та місцеві експерти. До участі в програмі УКЕЕР, зокрема, запрошувалися малі й середні підприємства різних секторів економіки. Скорочення енергоспоживання та використання джерел відновлюваної енергії для власних потреб були ключовими критеріями для участі в програмі. З 2007р. до 2016р. кредити надавалися через партнерські фінансові установи, а саме – через банки-партнери програми УКЕЕР: Укрексімбанк³², Кредитпромбанк, Банк Форум, ОТП Банк, Мегабанк і Райффайзен Банк Аваль. За цей період було впроваджено 133 проекти з енергоефективності та відновлюваної енергетики. Загальне енергозбереження становило 2072 ГВт*год. на рік (з них 60% – економія природного газу), або понад 75 млн доларів США на рік (у перерахунку на поточні ціни на енергоносії).

³¹ Українська програма підвищення енергоефективності (УКЕЕР) – <http://www.ukeep.org/uk/pro-ukeep.html>

³² Укрексімбанк – <https://www.eximb.com/ukr/sme/loans/energo/>

4. **Кредитування чистого виробництва.** Фінансову підтримку для технологічної модернізації малих і середніх підприємств в Україні надає Північна екологічна фінансова корпорація (НЕФКО)^{33, 34}, зокрема – через банк-партнер Мегабанк³⁵. Програма «Чисте виробництво» спрямована на сприяння впровадженню передових технічних методів виробництва, які дають змогу зменшити споживання енергії, звести до мінімуму використання сировини й утворення відходів, а також економити фінансові та природні ресурси.

Наприклад, НЕФКО кредитувала виробництво біодизелю з насіння ріпаку в Сільськогосподарському фермерському господарстві ім. Шевченка (Рівненська обл., Здолбунівський р-н, с. Копиткове). У цьому господарстві працюють 130 осіб. Виробництво біопалива з насіння ріпаку дало змогу забезпечити на 75% власним паливом трактори, комбайни й автотранспорт господарства. Приблизно 200 га сільгоспугідь фермерського господарства щорічно використовується під ріпак, що дає майже 450 т врожаю. Із тонни ріпаку можна отримати 350 кг масла, що забезпечує 150 т річного обсягу виробництва біодизелю. Щоб заправити бак звичайним дизпаливом на заправній станції – знадобиться 70–80 євроцентів за літр, а біопаливо коштує лише 27–30 євроцентів за літр. Заправляючись біопаливом, господарство щороку економить близько 30 тис. євро. Побічним продуктом виробництва ріпакової олії є макуха (та інша біомаса): її гранують і використовують як паливо при теплопостачанні. Частину макухи віддають на корм худобі. Інвестуючи в місцеві відновлювані джерела енергії, компанія також скорочує викиди в атмосферу парникових газів (майже 3,6 тис. т/рік)^{36, 37}.

КАНАДА

Продовольча коаліція є ініціативою щодо харчової та переробної промисловості в Канаді. Коаліція визначила, що цінність їжі, яку викидають у Канаді, становить близько 30 млрд канадських доларів на рік. Викинута їжа передбачає значний вплив на довкілля, якого можна уникнути. Наприклад, енергія витрачається на вирощування, транспортування й переробку їжі, що не використовується. Також даремно витрачається велика кількість пестицидів, які застосовуються для вирощування продовольчих культур. Продовольча коаліція розробила спеціальний інструмент, щоб допомогти своїм членам знайти можливості для скорочення харчових відходів, зменшити їх вплив на довкілля та, як результат, поліпшити фінансові показники. Цей інструмент може бути використано компанією для кількісної оцінки харчових відходів і виявлення основних причин їх утворення, обрання та оцінки рішень, впровадження рішень і моніторингу їх виконання³⁸.

3.5. Стагнація. Вихід

На цій стадії дуже часто компанія змушена шукати нових шляхів розвитку. Застосування більш екологічних методів у процесі виробництва може створити нові перспективи в продажах, вплинути на зміну позиції компанії на ринку або визначити нові можливості для розвитку продукту. У будь-якому з цих випадків компанія може затвердити нову стратегію, що сприятиме відновленню зростання.

Як альтернатива – компанія може вирішити, що найкращим варіантом буде вихід з ринку або через закриття, або через продаж бізнесу. У цих випадках компанія повинна продемонструвати відсутність зобов'язань щодо екологічних питань, пов'язаних з її активами чи діяльністю; будь-які зобов'язання повинні бути врегульовані до продажу чи передачі активів або завершення діяльності. Необхідно провести перевірку та оцінку екологічного впливу, щоб підтвердити дотримання екологічних стандартів і норм.

Перевірка та оцінка екологічного впливу є спеціалізованим видом діяльності, і МСП можуть бути не в змозі виконати його. Подібну послугу можуть надавати експерти та спеціалізовані приватні організації.

³³ Північна екологічна фінансова корпорація (НЕФКО) – <https://www.nefco.org/?language=ru>

³⁴ Кредити на підтримку екологічно чистого виробництва МСП також надаються іншими донорами та міжнародними фінансовими організаціями.

³⁵ Мегабанк – http://www.megabank.net/ru/nefco_project/

³⁶ Північна екологічна фінансова корпорація (НЕФКО) – (<https://www.nefco.org/?language=ru>).

³⁷ Мегабанк – http://www.megabank.net/ru/nefco_project/

³⁸ Продовольча коаліція Канади – <http://www.provisioncoalition.com>

УКРАЇНА

У фазі стагнації бізнесу важливого значення набуває проведення діагностики бізнесу, у тому числі у сфері охорони довкілля, оскільки закриття певного бізнесу може супроводжуватися деякими екологічними ризиками. З метою забезпечення дотримання природоохоронного законодавства в процесі господарської діяльності проводиться екологічний аудит. Замовниками екологічного аудиту можуть бути центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, інші юридичні, а також фізичні особи. Виконавцем екологічного аудиту може бути юридична чи фізична особа (екологічний аудитор), кваліфікована для проведення екологічного аудиту відповідно до вимог Закону України «Про екологічний аудит». Реєстр екологічних аудиторів (фізичних та юридичних осіб) представлено на сайті Мінприроди України³⁹.

Для проведення екологічного аудиту в процесі злиття та поглинання, а також придбання окремих активів необхідна незалежна експертиза, щоб забезпечити те, що результати аудиту не визначатимуться власними інтересами продавця чи покупця бізнесу. Метою цієї послуги є забезпечення замовника повною й достовірною інформацією щодо екологічного та соціального впливу бізнесу, зокрема, на:

- поточний екологічний стан матеріальних активів;
- відповідність бізнесу вимогам національного законодавства, міжнародним стандартам і найкращій світовій практиці;
- ефективність наявної системи екологічного управління;
- величину потенційних екологічних ризиків і значущість їх потенційних наслідків;
- рівень відповідальності в екологічному й соціальному вимірах.

КАНАДА

Екологічні питання відіграють важливу роль у передачі активів і зобов'язань, коли компанія перебуває на кінцевій стадії циклу розвитку бізнесу. Тому екологічний аудит є ключовим компонентом передачі активів. Результати аудиту перевіряє новий власник активів у процесі закупівлі. Якщо екологічні проблеми не вирішено, то ціна покупки активів коригується з урахуванням витрат на вирішення будь-яких екологічних проблем, наприклад: забруднення майна відходами чи забруднюючими речовинами; забруднення ґрунтових або поверхневих вод; документація щодо всіх екологічних дозволів і ліцензій; документи на небезпечні матеріали, які зберігаються на місці; документи на резервуари та їх стан; наявність азбесту в будь-якій структурі; документування екологічної практики та звітність; документація щодо будь-яких судових розглядів, пов'язаних із довкіллям. У деяких випадках вартість вирішення екологічних проблем може бути більшою, ніж вартість компанії.

³⁹ Мінприроди України – <http://www.menr.gov.ua/control/control2/268-reiestr-ekolohichnykh-audytovoriv>

4

ЕКОЛОГІЧНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ДЛЯ МСП В УКРАЇНІ

4.1. Екологічне законодавство для МСП в Україні

Українське природоохоронне законодавство є достатньо вичерпним, складним та інколи – суперечливим. Воно складається з міжнародних конвенцій, угод, протоколів і договорів, які було ратифіковано парламентом, а також законів, постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України, наказів міністерств. Різноманітні норми, порядки, стандарти та настанови, які разом утворюють нормативну базу, затверджуються постановами Кабінету Міністрів України й наказами міністерств. Щоб набути юридичної сили, кожен нормативний акт має бути зареєстровано Міністерством юстиції України.

Підзаконні акти численних урядових органів (міністерств, державних агентств, державних інспекцій, державних служб та інших центральних органів виконавчої влади), що визначають повноваження відповідного державного органу та його філіалів і відділень на регіональному (обласному й районному) рівні, також є дуже важливими. Ця частина законодавства зазнала значних змін після адміністративної реформи 2010р., коли всю систему державних органів було змінено.

Різні аспекти захисту довкілля також регулюються відповідними законодавчими положеннями, що містяться в інших частинах законодавства країни (цивільне право, Водний кодекс, Земельний кодекс, адміністративне законодавство, кримінальне право тощо). Конкретніше ці положення визначають сутність і межі штрафних санкцій та дисциплінарних норм, а також адміністративної, матеріальної та кримінальної відповідальності, що застосовуються до порушника екологічних норм і зумовлені заподіяною порушником шкодою, екологічним ризиком та тяжкістю негативних наслідків.

Законодавство у сфері охорони водних ресурсів

Юридичні засади поводження з водними ресурсами в Україні визначаються Водним кодексом (1995р.) та іншими законодавчими актами, що були розроблені для забезпечення збереження, збалансованого й науково обґрунтованого використання та відновлення водних ресурсів, захисту водних ресурсів від забруднення, зараження й виснаження, запобігання та пом'якшення негативного впливу, покращення екологічного стану водних об'єктів і захисту прав водокористувачів.

Найголовнішими питаннями у сфері водопостачання та водовідведення є дозвіл на забір води із джерел водопостачання (дозвіл на спеціальне водокористування) і дозвіл на скидання очищених та неочищених стічних вод у навколишнє середовище. З 18 травня 2013р. дозволи на спеціальне водокористування надаються не Мінприроди України, а Радою міністрів Автономної Республіки Крим і обласними адміністраціями (для водних ресурсів державного значення) та органами виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим і обласними радами (для водних ресурсів місцевого значення). Водночас процедури надання таких дозволів залишилися незмінними.

Основне чинне екологічне законодавство та норми у сфері користування водними ресурсами:

- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі дозволів на спеціальне водокористування»;
- постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин та перелік забруднюючих речовин, скидання яких нормується»;
- Державні санітарні норми та правила «Питна вода. Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною»;
- наказ Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Інструкції про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів (ГДС) речовин у водні об'єкти із зворотними водами»;
- постанова Кабінету Міністрів України «Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів».

Законодавство у сфері охорони атмосферного повітря

Правове й інституційне регулювання та ключові екологічні вимоги у сфері охорони атмосферного повітря визначаються в Законі України «Про охорону атмосферного повітря» (1992р.). Цей Закон спрямований на збереження й відновлення природного стану атмосферного повітря, створення сприятливих умов для життєдіяльності, забезпечення екологічної безпеки та запобігання шкідливому впливу атмосферного повітря на здоров'я людей і навколишнє природне середовище.

Основне чинне законодавство та норми у сфері захисту атмосферного повітря:

- постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів граничнодопустимого рівня впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел забруднення на стан атмосферного повітря»;
- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок видачі дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами»;
- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок здійснення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря»;
- посібник з інвентаризації джерел викидів в атмосферне повітря;
- максимальні допустимі концентрації та «можливі рівні безпечного ефекту» для забруднюючих речовин в атмосферному повітрі для заселених територій.

Законодавство у сфері поводження з відходами

Правові засади у сфері поводження з відходами забезпечуються Законом України «Про відходи» (1998р.) та іншими законодавчими актами, що були розроблені для регулювання діяльності з метою уникнення чи мінімізації утворення відходів, зберігання й поводження з ними, запобігання та зменшення негативних наслідків для довкілля і здоров'я людини від утворення, зберігання та поводження з відходами. Цей Закон також визначає сферу відповідальності Міністерства екології та природних ресурсів, Міністерства регіонального розвитку та будівництва, деяких інших міністерств і місцевих органів.

Основне чинне законодавство та норми у сфері поводження з відходами:

- Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1999р.);
- Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» (1994р.);
- Закон України «Про поводження з радіоактивними відходами» (1995р.);
- Закон України «Про металобрухт» (1999р.);
- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення державного обліку та паспортизації відходів» (1999р.);
- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів» (1998р.);
- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку подання декларації про відходи та її форми» (2016р.);
- наказ Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України, яким затверджено «Класифікатор відходів» (1996р.).

Режим екологічного регулювання

Частоту перевірок в Україні диференційовано за ступенем ризику. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження критеріїв розподілу суб'єктів господарювання за ступенем ризику їх господарської діяльності для навколишнього природного середовища та періодичності здійснення заходів державного нагляду (контролю)» (№ 212 від 19 березня 2008р.) усі підприємства поділяються на підприємства високого, середнього та незначного ступенів екологічного ризику на основі критеріїв поводження з небезпечними відходами та загальних обсягів викидів в атмосферне повітря і скидів стічних вод.

Частота перевірок об'єктів високого екологічного ризику не може передбачати більш ніж одне відвідування об'єкта на рік; об'єкти середнього ризику потрібно перевіряти не частіше, ніж один раз на 2 роки; інші об'єкти – не частіше, ніж один раз на 3 роки. Крім того, МСП користуються такою перевагою, як скорочена тривалість відвідування об'єктів, що покликана полегшити адміністративний тягар контролю за дотриманням вимог. Згідно з постановою Міністерства екології та природних ресурсів (2008р.) тривалість планової перевірки становить не більш ніж п'ять робочих днів (для інших підприємств – 15 днів), а позапланової перевірки – не більш ніж два робочих дні (для інших суб'єктів – 10 днів).

Санітарні норми

Санітарні норми визначаються Законом України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» (1994р.). Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання Державної санітарно-епідеміологічної служби» від 29 березня 2017р. № 348 ліквідовано Державну санітарно-епідеміологічну службу. Функції з реалізації державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення, а також зі здійснення контролю (нагляду) за дотриманням вимог санітарного законодавства (крім функцій із реалізації державної політики у сфері епідеміологічного нагляду (спостереження) і у сфері гігієни праці та функцій зі здійснення дозиметричного контролю робочих місць і доз опромінення працівників) покладено на Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів.

Доступ до інформації та участь громадськості

В Україні доступ до екологічної інформації було забезпечено завдяки ратифікації Верховною Радою України у 1999р. Орхуської «Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля». Мінприроди було розроблено низку регулятивних актів на впровадження положень цієї Конвенції.

Оцінка впливу на довкілля

Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017р. № 2059-VIII встановлено правові й організаційні засади оцінки впливу на довкілля, спрямованої на запобігання шкоді довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів.

Відповідно до Закону підприємства повинні будуть отримувати висновок з оцінки впливу на довкілля замість висновку державної екологічної експертизи.

Закон встановлює, що оцінка впливу на довкілля є обов'язковою для деяких видів запланованої діяльності та об'єктів, таких як: нафтопереробні та газопереробні заводи (крім підприємств, що виготовляють із сирової нафти винятково мастильні матеріали), теплові електростанції, атомні електростанції та інші ядерні реактори, установки для виробництва або збагачення ядерного палива, чорна та кольорова металургія, хімічне виробництво та інші види діяльності.

Процедура оцінки впливу на довкілля передбачає: підготовку суб'єктом господарювання звіту з оцінки впливу на довкілля; проведення його громадського обговорення; аналіз уповноваженим органом інформації, зазначеної у звіті з оцінки впливу на довкілля, будь-якої додаткової інформації, яку надає суб'єкт господарювання, а також інформації, отриманої від громадськості під час громадського обговорення та під час проведення процедури оцінки транскордонного впливу; і надання уповноваженим органом мотивованого висновку з оцінки впливу на довкілля.

Інженерні вишукування, проектна й будівельна діяльність регулюються Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Чинною є низка архітектурних та будівельних норм і стандартів, включаючи Державні будівельні норми щодо підготовки Звіту з оцінки впливу на навколишнє середовище (ДБН А.2.2-1-2003 «Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС) при проектуванні і будівництві підприємств, будинків і споруд»).

Ключовим актом, що регулює всі види будівництва, є Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011р. Цей Закон і Державні будівельні норми «Склад та зміст проектної документації на будівництво» (ДБН А.2.2-3-2014) надають інформацію щодо того, яку саме документацію потрібно підготувати для різних видів проектів з будівництва і як цю документацію слід розглядати.

Повна ОВНС (як визначено в ДБН А.2.2-1-2003, із матеріалами громадського обговорення) необхідна лише для виконання проектів із високим ризиком екологічної небезпеки (частина перша статті 31 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»). Для визначення, чи є проект таким, розробник разом із проектною організацією мають застосувати критерії, визначені в Законі України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» (2001р.) і постанові Кабінету Міністрів України «Про ідентифікацію та декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки» від 11 липня 2002р. № 956. Проведення ідентифікації є обов'язком власника об'єкта; воно має базуватися на обсягах небезпечних речовин (наприклад, хлору). Крім того, існує Перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013р. № 808.

Частиною другою статті 31 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» встановлено, що експертна оцінка (експертиза) проектної документації проводиться ліцензованою експертною організацією відповідно до

Порядку, передбаченого постановою Кабінету Міністрів України від 11 травня 2011р. № 560. Цією постановою визначено, що обов'язкову експертну оцінку, яка має охоплювати екологічні й санітарно-епідеміологічні аспекти, потрібно проводити для проектів 4-ї та 5-ї категорій складності. Порядок класифікації (які саме проекти необхідно відносити до 4-ї або 5-ї категорії складності) затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2011р. № 557. Ця класифікація не стосується об'єктів підвищеної небезпеки, про які йшлося вище; вона ґрунтується на кількості людей постійного перебування (понад 300 осіб) або періодичного перебування (більш ніж 10 тис. осіб) та кількості людей, які можуть постраждати в разі нещасного випадку. Відповідальність власника проекту зобов'язує його встановити, чи належить проект до цих категорій.

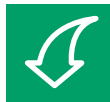
Державна підтримка малого та середнього підприємництва

Базовим законом, що визначає правові й економічні засади державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва, є Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22 березня 2012р. № 4618-VI. Закон акцентує на зниженні адміністративного навантаження на МСП та підвищенні його конкурентоспроможності. Утім, екологізація МСП до цієї діяльності не належить.

Частиною 1 статті 15 Закону визначено, що «державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва та об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва включає фінансову, інформаційну, консультаційну підтримку, у тому числі підтримку у сфері інновацій, науки і промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів ведення бізнесу».

Фінансова державна підтримка суб'єктів малого підприємництва на державному рівні реалізується в рамках бюджетної програми «Мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва», обсяг фінансування якої щорічно затверджується Законом України про Державний бюджет України на відповідний рік.

Надання мікрокредитів за зазначеною програмою здійснюється в порядку, передбаченому постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва» від 27 липня 2011р. № 794, через Український фонд підтримки підприємництва (УФПП) шляхом проведення конкурсу бізнес-планів суб'єктів малого підприємництва. З більш детальною інформацією щодо умов проведення та участі в конкурсі можна ознайомитися на офіційному сайті УФПП⁴⁰.

ФОНДИ ПІДТРИМКИ МСП В УКРАЇНІ

В Україні існують три потенційно доступних джерела одержання фінансових ресурсів для малого підприємництва:

- Український фонд підтримки підприємництва;
- Український державний фонд підтримки селянських (фермерських) господарств;
- Державний інноваційний фонд України.

Основними завданнями фонду підтримки підприємництва є:

1. Сприяння реалізації державної політики розвитку підприємництва шляхом залучення й ефективного використання фінансових ресурсів на поворотній і безповоротній основі, фінансування цільових програм і проектів, часткової сплати відсотків за кредити, надані підприємцям установами банків.
2. Співробітництво з міжнародними іноземними та українськими фінансовими установами з питань розвитку підприємництва.
3. Участь у реалізації міжнародних договорів у частині фінансового забезпечення розвитку підприємництва в Україні.

Для виконання основних завдань фонду використовуються кошти, передбачені Державним бюджетом України на фінансову підтримку підприємництва. Враховуючи незначний розмір коштів, які були в розпорядженні фонду, він не став дієвим інструментом у державній політиці фінансової підтримки підприємництва та розвитку конкуренції.

З метою активізації підприємницької діяльності селянських (фермерських) господарств, зокрема шляхом створення ними підприємств із заготівлі, переробки, зберігання, реалізації сільськогосподарської продукції, виробництва будівельних матеріалів та розвитку інших ринкових структур агро-сервісу, розпорядженням Кабінету Міністрів України було утворено Український державний фонд підтримки селянських (фермерських) господарств. Основна мета діяльності цього фонду – забезпечення

⁴⁰ Український фонд підтримки підприємництва – www.ufpp.gov.ua

реалізації державної політики підтримки селянських (фермерських) господарств, створення стабільних фінансових умов для становлення й розвитку конкурентного приватного селянського сектору економіки в Україні. Кошти фонду поповнюються щорічно через Державний бюджет України і спрямовуються на розроблення проектів відведення земельних ділянок, відшкодування частини витрат, пов'язаних зі сплатою відсотків за користування позиками банків, та на інші потреби, передбачені статутом фонду.

Іншим джерелом фінансової державної підтримки малих підприємств є Державний інноваційний фонд України. Кошти Держіннофонду формуються за рахунок бюджетних асигнувань, обов'язкових відрахувань підприємств, а також добровільних внесків юридичних і фізичних осіб. Одержання підприємством пільгової позики на 1–1,5 року за інноваційним проектом дає змогу оновити основні засоби, провести технологічне переоснащення виробництва для випуску наукомісткої продукції й заміни імпоротної продукції.

4.2. Труднощі екологічного регулювання МСП

У країнах-членах ОЕСР режими екологічного регулювання зазвичай формуються довкола екологічного ризику, а не на основі розміру підприємств. Відсутнє екологічне регулювання, об'єктом якого є безпосередньо МСП. Замість цього розглядають виробництво малого ризику. Виробництво малого ризику може визначатися методом виключення як таке, що не віднесене до переліку великих забруднювачів у додатку I до Директиви ЄС про промислові викиди. Загалом, це визначення є ефективним, хоча в деяких галузях (таких, як виробництво азбесту) порогові значення не застосовуються, і тому будь-який об'єкт формально стає великим забруднювачем. Для більшості МСП характерним є виробництво малого ризику.

В Україні природоохоронні органи не мають повних даних щодо кількості МСП, які підлягають екологічному регулюванню, і не збирають такої інформації. Водночас МСП – це окреме регульоване співтовариство з погляду тих труднощів, які воно представляє для органів екологічного регулювання.

Основні труднощі регулювання МСП у сфері екологічної збалансованості:

- різноманіття та складність діяльності МСП (впливає на характер і ступінь екологічних проблем);
- численність операторів і відсутність (з огляду на це) в органів регулювання інформації щодо рівня дотримання вимог;
- обмежений потенціал (недостатність ресурсів, часу та професійних знань) засвоєння малим бізнесом нормативних вимог та їх дотримання;
- низький рівень інформованості власників малого бізнесу щодо необхідності усунути екологічний вплив і, таким чином, дотримуватися відповідних норм.

В Україні більшість МСП або не підлягає екологічному регулюванню, або не знає, що підлягає йому. За результатами опитування в Полтавській області 39,5% МСП стверджує, що вони не підпадають під дію будь-яких екологічних вимог, а 32,4% МСП зазначає, що вони повинні дотримуватися лише загальних зобов'язань (інколи їх називають – «обов'язок виявляти обережність»). Менш ніж 30% МСП повідомляє про наявність у них екологічного дозволу або ліцензії, хоча в галузях, які суттєво впливають на довкілля (добувна та харчова промисловість), цей показник є вищим. Найбільшу частку МСП, які мають екологічні дозволи, становлять середні підприємства (79%), а найменшу – мікропідприємства (18%). МСП, які не мають екологічних дозволів, не підпадають під дію вимог про надання екологічної звітності. Природоохоронним органам України зазвичай не відомо про існування цих МСП.

Чинний в Україні режим регулювання не передбачає видачі комплексних дозволів, що охоплюють усі складові довкілля: підприємствам видаються окремі дозволи на викиди в атмосферне повітря, скидання стічних вод і розміщення твердих відходів. Не проводиться належна диференціація між великими забруднювачами та виробництвом малого ризику. Органи екологічного регулювання обласного рівня наділені широкою свободою дій у частині визначення регульованої спільноти. Тому для МСП певної галузі в одній області можуть діяти численні вимоги щодо отримання дозволів, а в іншій області таких вимог може просто не існувати. Малі підприємства часто висловлюють невдоволення тим, що бути в курсі екологічних вимог, особливо – розібратися в тому, які вимоги застосовуються безпосередньо до них, – дуже важко. Знайти методичні вказівки й одержати консультації, які б роз'яснили їм, що необхідно робити для дотримання тих чи інших норм, – складно.

Інформація про екологічне регулювання не достатньо активно поширюється серед МСП урядом України. Веб-сайт Міністерства екології та природних ресурсів є головним офіційним джерелом інформації про екологічні норми, однак він – невдало організований і ним користуються далеко не всі МСП. Міністерство інколи проводить прес-конференції та публікує прес-релізи щодо конкретної екологічної проблематики, проте – не з метою сприяння

дотриманню екологічних вимог і впровадження кращої практики.

Як показує досвід країн-членів ОЕСР, сприяння з боку держави дотриманню вимог зменшує витрати підприємств на їх дотримання, даючи їм змогу з максимальною ефективністю виконувати такі вимоги та продовжувати їх дотримуватися. Це може зменшити витрати органів регулювання на контроль за дотриманням вимог за рахунок підвищення ефективності й дієвості цього контролю та правозастосування. Сприяння дотриманню вимог є особливо ефективним, коли воно спрямоване на МСП, недотримання вимог якими зумовлено, насамперед, необізнаністю й недостатнім потенціалом, а також на МСП, серед яких найбільше поширена культура спротиву правозастосуванню.

В Україні на Державну екологічну інспекцію не покладено офіційних функцій сприяння дотриманню вимог. Сприяти дотриманню екологічних вимог підприємствами намагається низка галузевих об'єднань за допомогою публікацій, засідань робочих груп, семінарів і вручення нагород. Однак здебільшого вони реалізують короткострокові ініціативи, які не передбачають довготривалих результатів. Крім того, не налагоджено тісної співпраці асоціацій бізнесу з природоохоронними органами з цього питання.

Понад 96% респондентів опитування МСП у Полтавській області, які підпадають під екологічне регулювання, повідомляє, що вони дотримуються вимог. Ця цифра може бути завищеною. Лише 3,9% опитаних МСП визнало, що вони мають справу з труднощами, пов'язаними з національним екологічним законодавством. Водночас за попередні 3 роки було виявлено порушення екологічних вимог більш ніж 35% респондентів. Мінприроди не має статистичних даних про рівень дотримання вимог об'єктами малого ризику та про галузеві стратегії оцінки й підвищення рівня дотримання екологічних вимог МСП.

5

РОЗБУДОВА ЗЕЛЕНОГО ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

РОЗБУДОВА ЗЕЛЕНОГО ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ – ЦЕ...

процес розвитку й посилення індивідуальних навичок та організаційної спроможності реагувати на виклики й можливості, які виникають у наслідок орієнтації правового регулювання та споживачів на питання екологічної збалансованості. Розбудова зеленого організаційного потенціалу є важливою для МСП, оскільки відсутність у структурі їхніх витрат видатків на спеціалістів, які можуть вирішувати проблеми екологічної збалансованості, позбавляє компанії можливості користуватися перевагами від такої діяльності.

Розбудова зеленого організаційного потенціалу відповідає потребам МСП, адже:

- МСП часто не мають власних фахівців, які можуть працювати над питаннями дотримання екологічних нормативних вимог.
- Збільшення рівня обізнаності щодо екологічних питань серед споживачів може створювати ринкові можливості, для використання яких МСП не матимуть відповідних фахівців.
- Зміна нормативних вимог у сфері охорони довкілля та попит на екологічно збалансовані товари й послуги створюють можливості для розвитку та розширення сектору екологічних МСП.

5.1. Попит, пропозиція та переваги розбудови зеленого організаційного потенціалу

На рис. 7 показано вимоги ринку, які визначають для МСП необхідність розбудови зеленого організаційного потенціалу; пропозиція таких послуг і товарів – у відповідь на попит, а також переваги для МСП та суспільства від розбудови зеленого організаційного потенціалу.

5.1.1. Попит на розбудову зеленого організаційного потенціалу

Попит на розбудову зеленого організаційного потенціалу МСП створюється за рахунок стимулюючого фактору та фактору вимог ринку. Стимулюючий фактор – це нормативні вимоги у сфері охорони довкілля, які визначено в законодавстві з метою забезпечення того, щоб діяльність МСП та інших підприємств не призводила до неприйнятної рівні екологічної шкоди.

Екологічні норми та стандарти щодо діяльності МСП детально визначено в рамках законодавчої бази, а їх виконання забезпечується державними установами. Проте впровадження Угоди про асоціацію між Україною та ЄС призведе до узгодження нормативно-правової бази у сфері охорони довкілля з нормами і стандартами ЄС. Залежно від розвитку цієї діяльності для МСП виникне необхідність вирішення широкого спектру питань на рівні особистих навичок і на рівні діяльності організації загалом:

- У МСП може виникнути потреба в розвитку нових знань і навичок власних фахівців з метою дотримання нових екологічних вимог. Це може стосуватися запровадження нових процедур, нових вимог до звітності або нових протоколів щодо відбору екологічних проб та аналізів, які мають бути підготовлені. На цьому рівні розбудова зеленого організаційного потенціалу буде зосереджена на дотриманні нових вимог.
- МСП можуть продовжувати виконувати нормативно-правові вимоги щодо екологічної збалансованості в рамках своєї організаційної структури. Однак бізнес-середовище, що змінюється, нові технології та зміни в структурах витрат можуть означати, що організаційні зміни можуть бути сприятливими для МСП стосовно мінімізації витрат на дотримання екологічних стандартів і включення вимог щодо дотримання екологічних стандартів до інших вимог (наприклад, вимоги з охорони праці). На цьому рівні розбудова організаційного потенціалу буде зосереджуватися на корпоративній структурі МСП.

РОЗБУДОВА ЗЕЛЕНОГО ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ (ЕКОЛОГІЧНОЇ СПРОМОЖНОСТІ): ПОПИТ, ПРОПОЗИЦІЯ ТА ПЕРЕВАГИ

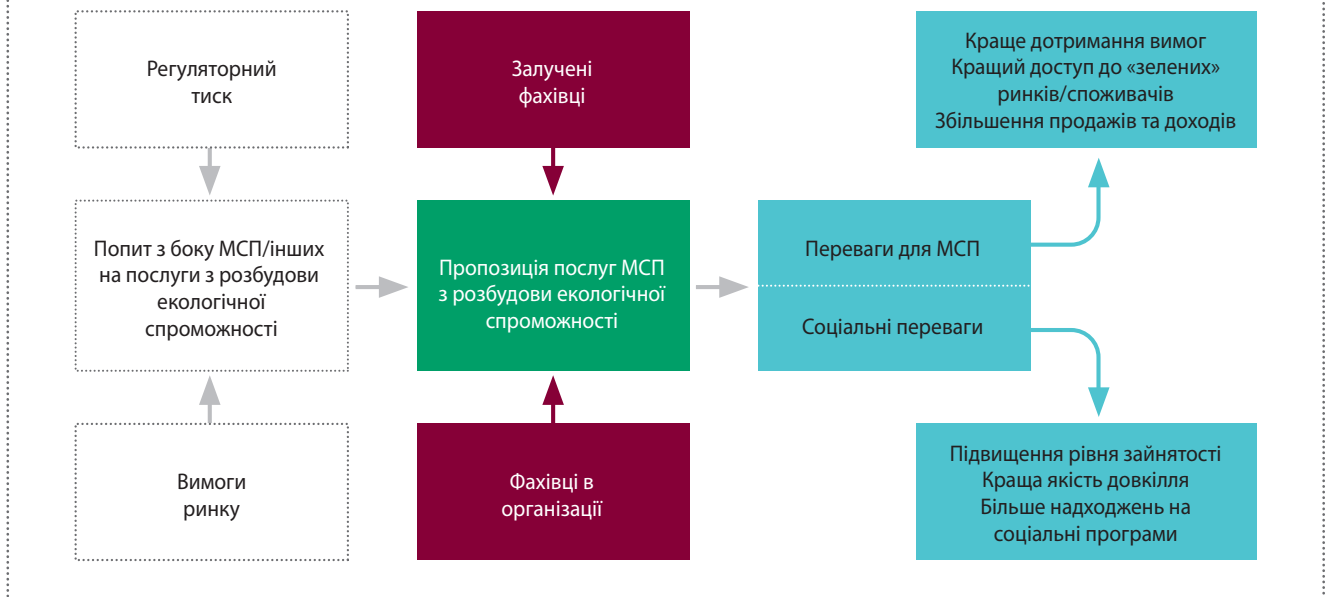

Рисунок 7.

Фактор вимог ринку – це ринковий попит на екологічні послуги та товари. Орієнтація ринку щодо цих аспектів швидко змінюється протягом останніх років з огляду на те, як зростає рівень обізнаності споживачів. Діяльність у відповідь на вимоги ринку стосовно екологічності часто підтримується різними програмами, які сертифікують послуги й товари як «екологічні» відповідно до критеріїв, визначених у рамках таких програм. Існує понад 200 програм такого типу в Європі. Одні надають сертифікацію щодо екологічної збалансованості, інші працюють зі спеціальними категоріями послуг і продуктів, а деякі є ширше застосовуваними для всіх категорій продуктів і послуг. Одна лише програма еко-маркування ЄС охоплює понад 38 тис. послуг і продуктів⁴¹. Споживачі в Україні також щоденно бачать маркування, що використовується в межах цієї програми та інших програм для позначення екологічності послуги або продукту. Навіть послуги та продукти, які офіційно не входять до програми сертифікації екологічної збалансованості, часто отримуватимуть переваги від маркетингу, що позиціонує таку послугу чи продукт як «екологічну/екологічний».

МСП не завжди можуть зрозуміти пріоритети екологічної збалансованості, які споживачі пов'язують із послугами та продуктами, а також можуть не розуміти, як ефективно конкурувати на цьому рівні. З іншого боку, вони можуть відчувати необхідність конкурувати на основі екологічної збалансованості, якщо їхні послуги або продукти не виконують планів продажу і не відповідають очікуванням. МСП, які експортують товари до ЄС, відчують, зокрема, необхідність показувати, що їхні послуги й товари відповідають критеріям екологічної збалансованості, яких очікує ринок від сектору, де працює ця компанія.

5.1.2. Пропозиція товарів і послуг, які задовольняють попит на розбудову зеленого організаційного потенціалу

Розбудова зеленого організаційного потенціалу починається з розвитку нових технічних навичок та/або створення нових організаційних структур з метою реагування на вимоги екологічної збалансованості (регуляторні чи ринкові), з якими мають справу МСП. Запровадження нових навичок і організаційних структур часто супроводжується інвестиціями в продукти, зокрема – у нове обладнання, технології та системи управління інформацією. Можливими є два варіанти постачання послуг та товарів для розбудови зеленого організаційного потенціалу:

- Нові компанії можуть створюватися або наявні компанії можуть розширювати свою діяльність, аби скористатися можливостями нового попиту.
- Організація, яка потребує покращених екологічних послуг, може вирішити розвивати необхідну експертизу у власному бізнесі, якщо для неї достатньо важливими є довгострокові вимоги, або може вдосконалювати власний досвід як нову сферу бізнесу, щоб запропонувати відповідні послуги іншим.

⁴¹ Програма еко-маркування ЄС. – <http://ec.europa.eu/environment/ecolabel/facts-and-figures.html>

Можливості для нових компаній та розширення діяльності наявних компаній

Розбудова організаційного потенціалу в екологічному секторі є ринковою нішею, яка відкриває багато можливостей для зростання. Фактори регуляторного впливу та вимог ринку, зазначені вище, створюють попит на зелені бізнес-стратегії. Це утворює бізнес-середовище, яке підтримує розвиток компаній, що можуть постачати необхідні послуги та продукти.

Нові компанії, які з'являються в секторі розбудови зеленого організаційного потенціалу, та компанії, що бажають розширити свою діяльність у цьому секторі, повинні пропонувати таке, аби бути успішними:

- Для надання послуг із розбудови зеленого організаційного потенціалу: штат, який має відповідний високий рівень освіти та результати роботи з клієнтами, що засвідчують результативність наданих послуг.
- Для постачання продуктів з метою впровадження стратегій розбудови зеленого організаційного потенціалу: надійні та рентабельні продукти на цільовому ринку.
- Для постачання послуг і продуктів: вагомі аргументи на користь залучення цієї компанії до процесу надання послуг або постачання продукту. За відсутності вагомих аргументів потенційний клієнт, імовірно, обере іншу компанію для надання відповідних послуг або постачання продуктів.

Багатьом компаніям, які б хотіли зайнятися розбудовою зеленого організаційного потенціалу, може бракувати знань, досвіду чи продуктів для успішного виходу на ринок. Партнерства з іноземними компаніями можуть створити можливості в цій сфері. Іноземні компанії можуть надати необхідні для України знання, досвід та/або продукти, але вони можуть не мати знань про місцеві норми і досвід, а також їм може бракувати контактів із потенційними клієнтами. Таким чином, може бути природньо, якщо місцеві МСП, що бажають вийти на ринок надання послуг із розбудови зеленого організаційного потенціалу, стануть партнерами з іноземними компаніями; за таких умов кожен із партнерів буде забезпечувати навички, яких бракує іншому, для досягнення успіху в цьому секторі.

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА. БАКУ, АЗЕРБАЙДЖАН

British Petroleum видобуває значні обсяги нафти в Азербайджані. Починаючи з 2007р., компанія запровадила Програму розвитку підприємництва та навчання з метою сприяння створенню компаній, які надають високоякісні екологічні та інші послуги, для залучення до свого ланцюга постачання, а також з метою загального розвитку економіки Азербайджану. Компанії, які взяли участь у програмі, отримали контракти на екологічні та інші послуги на суму понад 400 млн доларів США і працевлаштували більш ніж 1000 осіб.

Джерело: http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/sustainability/country-reports/BP_SR2012azerbaijan.pdf – С. 44.

Розвиток власного досвіду

МСП можуть вирішити задовольнити потребу в розбудові зеленого організаційного потенціалу за рахунок розвитку власних ресурсів. Зазвичай це можна зробити за допомогою створення відповідного підрозділу в МСП (тобто відділу / підрозділу / департаменту), який координуватиме діяльність із розроблення й впровадження зеленого організаційного потенціалу та її поширення на діяльність організації загалом. Така стратегія розбудови зеленого організаційного потенціалу може бути ефективною, якщо вимоги до цієї діяльності чітко визначено в рамках компетенцій організації (наприклад, покращення стратегії, спрямованої на дотримання екологічних вимог). В інших випадках (зокрема, розроблення стратегії екологічного маркетингу та запровадження еко-маркування), імовірно, на початковому етапі необхідно буде залучити зовнішніх експертів, але подальший розвиток і впровадження стратегії з розбудови зеленого організаційного потенціалу можна втілювати в життя власними силами.

Великі корпорації, зокрема міжнародні, часто розробляють політику щодо екологічної збалансованості, у рамках якої корпорація бере на себе зобов'язання дотримуватися певних стандартів у цій сфері. Такою політикою часто передбачено, щоб компанії у своїх ланцюгах постачання дотримувалися таких самих стандартів, які визначено в їхніх договорах на постачання. Послуги з розбудови зеленого організаційного потенціалу можуть надаватися міжнародною корпорацією місцевим МСП, які є постачальниками цієї корпорації. Такий підхід дає змогу скористатися високоякісними послугами з розбудови зеленого організаційного потенціалу, які цілком відповідають діяльності організації та можуть бути використані для розвитку відносин МСП з міжнародною корпорацією. До того ж, це може стати основою для розширення клієнтської бази, що може потребувати розбудови зеленого організаційного потенціалу.

МСП можуть бути визнані за програми екологічної збалансованості а також вони можуть вирішити розвивати напрям екологічної збалансованості як новий напрям бізнесу. У такому разі МСП можуть надавати послуги з

розбудови зеленого організаційного потенціалу іншим компаніям. Це стане передумовою диверсифікації бізнесу та бази клієнтів МСП, а також нових джерел доходів.

ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ ВІД РОЗБУДОВИ ЗЕЛЕНОГО ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ: КОМПАНІЯ З ВИГОТОВЛЕННЯ ОДЯГУ PATAGONIA

Компанія з виробництва одягу Patagonia вирішила продемонструвати екологічну збалансованість своїх продуктів за допомогою їх маркетингу. Для розуміння переваг, які міг би надати такий підхід, і методів, що мали бути використані для його реалізації, необхідно було розбудувати зелений організаційний потенціал. Нині екологічна збалансованість діяльності компанії широко визнається. Обсяг щорічних продажів компанії становить 600 млн доларів США, і вона отримує замовлення від приватних компаній, НУО та урядових організацій щодо проведення заходів із розбудови зеленого організаційного потенціалу.

Джерело: <http://www.patagonia.ca>

5.2. Створення умов для зеленого бізнесу

Уряди отримують вигоду від зростання зеленого бізнесу:

- Створюються робочі місця.
- Розвиваються послуги й галузі, що орієнтуються на експорт і ґрунтуються на знаннях.
- Збільшуються податкові надходження.

У цьому розділі наведено політичні заходи, яких слід вжити державним установам для підтримання зростання зеленої економіки.

5.2.1. Освіта та навчання

Створення робочої сили, яка має навички застосування зелених технологій та послуг, є основою зростання зеленої економіки. Відповідно, державні програми навчання та підготовки на всіх рівнях повинні включати екологічну збалансованість до змісту навчальних програм.

Більшість МСП хотіла б отримати чітку, систематизовану інформацію щодо мінімальних вимог законодавства. Надання МСП єдиного переліку відповідних норм, яких вони мають дотримуватися, забезпечить базовий рівень знань. З іншого боку, громіздкі методологічні рекомендації органів регулювання можуть бути складними для МСП, тому їх потрібно уникати. Замість цього короткий опис проблем, їх рішень (покрокова інструкція) і зазначення джерел додаткової інформації можуть сприяти швидшим та більш ефективним заходам МСП з усунення недоліків.

Існує поширене помилкове судження, що екологізація діяльності підприємств пов'язана з технічними труднощами, додатковими навантаженням і витратами. Насправді дуже часто існують незатратні/малозатратні заходи, яких може бути вжито і які є фінансово привабливими для МСП, але які ще не було визначено МСП. Однак МСП – часто не проінформовані про такі можливості й не мають організаційного потенціалу діяти відповідно до них – на протигагу МСП, що проінформовані про ці можливості. Нижче – опис діяльності, спрямованої на вирішення цієї проблеми в Канаді.

ПРОГРАМА НА МІСЦЯХ: ДОПОМОГА УРЯДУ В СТИМУЛЮВАННІ ЗЕЛеної ДІЯЛЬНОСТІ МСП

У період із 1983 до 2006 року уряд Канади влаштовував безробітних інженерів до МСП на строк до 6 місяців для розроблення та впровадження планів, спрямованих на екологізацію діяльності. У багатьох випадках інженери були нещодавніми випускниками університетів і як плату за цю роботу отримували виплати по безробіттю, які б вони отримували від уряду в будь-якому разі. Ознакою успішності програми стало те, що 80% інженерів було найнято на постійну роботу до МСП після закінчення строку стажування.

У багатьох випадках галузеві асоціації можуть надавати інформацію, яка може допомогти МСП в екологізації їхнього бізнесу. Однак галузеві асоціації загалом не включали до пріоритетів своєї діяльності, через що не мали відповідних надійних технічних ресурсів, які могли б допомогти їхнім членам у дотриманні екологічних вимог. Також багато МСП не є членами галузевих організацій. У таких випадках джерелом знань для МСП можуть бути місцеві органи влади.

Цілеспрямовані, чіткі та прості у використанні посібники є дуже корисними для просування ідеї того, що методи екологічно безпечної діяльності (а отже, і дотримання законодавства) є доцільним способом ведення бізнесу. Семінари, тренінги та промислові виставки (зокрема, організовані галузевими асоціаціями та іншими об'єднаннями підприємців) також можуть стати ефективним інструментом передачі інформації або надання загальних рекомендацій щодо впровадження зелених методів ведення бізнесу. Хоча малоімовірно, що більшість МСП захоче або зможе витратити час на участь у таких заходах, оскільки зазвичай вони не мають достатньої кількості працівників для залучення до роботи з екологічними питаннями.

Більш ефективне застосування правових інструментів. Поряд із навчальною діяльністю дуже важливим є запровадження ефективної програми відповідності екологічним вимогам. Неспроможність дотримуватися виконання екологічних (або інших) вимог загрожує надійності правової системи та створює нерівні правила гри для компаній. Компанії, які мають належні екологічні результати своєї діяльності, – це компанії, що інвестують капітальні та людські ресурси в екологічну збалансованість. Неспроможність дотримуватися екологічних вимог завдає шкоди насамперед компаніям, які внесли відповідні інвестиції для забезпечення виконання цих вимог. До того ж, це позбавляє інших стимулу інвестувати в екологічно збалансовані послуги та товари.

5.2.2. Створення сприятливих умов для змін

Уряд України створив рамкові умови для розвитку зеленої економіки:

- Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (№ 4618-VI від 22 березня 2012р.) акцентує на зниженні адміністративного навантаження на МСП та підвищенні їхньої конкурентоспроможності. Питання екологізації МСП в Законі не розглядаються. Лише у ст. 16 (п. 7) ідеться про фінансову підтримку енергозберігаючих та екологічно чистих технологій.
- 24 травня 2017р. Кабінет Міністрів України схвалив «Стратегію розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року». Її реалізація сприятиме закріпленню системного підходу до формування та дотримання державної політики в цій сфері, а також створенню сприятливих умов для розвитку конкурентоспроможного малого й середнього бізнесу (МСБ).

Стратегія враховує принципи Акта з питань малого бізнесу для Європи та рекомендації Індексу економічної політики у сфері МСБ. Вона передбачає створення сприятливого середовища для розвитку МСБ, спрощення доступу МСБ до фінансування, спрощення податкового адміністрування МСБ, популяризацію підприємницької культури та розвиток навчання підприємницьких навичок, сприяння експорту МСБ і підсилення інноваційного потенціалу МСБ.

Стратегія передбачає сприяння екологізації малого й середнього підприємництва. Буде посилено інформаційне забезпечення та впровадження інструментів підтримки малого й середнього підприємництва для сприяння дотриманню екологічного законодавства, впровадженню моделей сталого споживання та виробництва, «зеленої практики» ведення бізнесу, включаючи впровадження систем екологічного менеджменту, екологічної сертифікації та екологічного маркування згідно з вимогами міжнародних стандартів серії ISO.

Компанії є чутливими до фінансових і ринкових стимулів. Однак не варто покладатися на загальну політику та фінансові інструменти в досягненні екологізації сектору МСП:

- Неефективні умови оподаткування в державному секторі перешкоджають спроможності уряду виконувати ці завдання. Потенційно доступні програми належно не фінансуються або не орієнтуються на екологічні показники діяльності МСП⁴².
- Кредитне фінансування приватних фінансових установ за процентною ставкою перевищує 15%, і високий рівень неповернених кредитів змушує багато установ відмовитися від кредитування МСП. Тому можливість МСП позичати кошти для впровадження зелених технологій є обмеженою.

Отже, необхідно створити умови, які дадуть змогу підтримати перехід МСП до більш екологічної діяльності. Таблиця 2 визначає основні проблеми МСП в Україні, а також заходи, за допомогою яких проблеми можна вирішити. Визначені заходи можна згрупувати так:

- податкові пільги;
- пільгове кредитування;
- гранти та консультаційні послуги;
- управління ланцюгами постачання та «зелені» державні закупівлі.

⁴² Відповідні програми включають: Український фонд підтримки підприємництва; Український державний фонд підтримки фермерських господарств; та Державний інноваційний фонд.

ТРУДНОЩІ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ⁴³

ТРУДНОЩІ

Складність нормативних вимог для МСП та недовлік регуляторних стимулів для виходу за межі простої відповідності вимогам і повного прийняття еколого-орієнтованих принципів ведення діяльності

Відсутність рекомендацій і вказівок щодо екологізації МСП

Недостатнє визнання цінності екологічно-орієнтованої діяльності з боку МСП та відсутність попиту на зелені продукти й послуги

Нестача коштів для здійснення «зелених» інвестицій МСП

ІНСТРУМЕНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

- Загальні обов'язкові правила (замість індивідуальних дозволів) для об'єктів з низьким екологічним ризиком
- Регулятивні стимули для сертифікації систем управління природокористуванням (у тому числі в спрощеному порядку): зниження частоти перевірок, скорочення грошових стягнень тощо
- Галузевий підхід до забезпечення дотримання вимог (вироблення галузевих стратегій, інспекційні кампанії, партнерські відносини з торговельними асоціаціями)
- Створення служби «регулятивної варті»
- Поширення рекомендацій щодо дотримання вимог і передової практики через Інтернет
- Безпосереднє зміцнення потенціалу (аудит тощо)
- Спрощені системи управління природокористуванням
- Галузева екологічна сертифікація
- Екологічне маркування продукції
- Екологічні нагороди
- «Зелені» державні закупівлі
- Податкові пільги (прискорена амортизація, знижена ставка податку (майнового чи корпоративного))
- Кредити на пільгових умовах
- Субсидії (гранти) на консультаційні послуги

Таблиця 2.

Податкові пільги

У багатьох країнах – членах ОЕСР МСП, які здійснюють капіталовкладення для зменшення впливу своєї діяльності на довкілля, отримують часткове звільнення від сплати податків. Залежно від країни та типу інвестиції це може включати часткову чи повну прискорену амортизацію капітальних витрат та/або зменшення податку на нерухомість і податку на прибуток. Зменшені ставки податків і податкові пільги можуть також відрізнятися залежно від реального впливу таких інвестицій на довкілля.

Податкові пільги може бути доповнено оподаткуванням шкідливого впливу на довкілля; наприклад, може бути оподатковано відходи та стічні води. Такі види податків стануть стримувальним фактором для небажаної діяльності (зокрема, утворення відходів) і мотиваційним фактором для екологічно сприятливої діяльності (наприклад, запровадження програм для переробки відходів). Цей вид податків є ефективним лише у випадку, коли вимірюються реальні показники викидів/скидів біля джерела викидів/скидів.

Пільгове кредитування

Державні фінансові установи можуть надавати позики на пільгових умовах для МСП, які здійснюють екологічні інвестиції. Умовою надання таких позик зазвичай є впровадження запланованих заходів. Також може вимагатися застосування найкращих доступних технічних методів та/або найкращої практики екологічного управління. Заявки на отримання таких позик повинен затверджувати природоохоронний орган.

В Україні відсутні державні фінансові установи, що надають цільові пільгові позики МСП на екологічні інвестиції. Натомість основним джерелом довгострокового фінансування екологічних інвестицій є кредитні лінії міжнародних фінансових організацій, які розподіляються через місцеві комерційні банки. Місцеві банки надають

⁴³ Индекс экономической политики в сфере МСП: страны Восточного партнерства (2016) – оценка соответствия принципам Европейского акта о малом бизнесе. – Париж : ОЭСР, 2016. – С. 212.

субкредити клієнтам приватного сектору, зокрема, МСП. Такі кредитні лінії спрощують доступ до довгострокового фінансування та процедуру отримання позик. Це не означає, що такі позики є дешевшими за стандартні кредити, проте найчастіше такий кредит підкріплюється ще й безкоштовними консультаційними послугами та навчанням, що: (i) зменшує ризики місцевих банків і (ii) підвищує ефективність інвестицій.

Важливими факторами успішного впровадження програми пільгового кредитування екологічних інвестицій є:

- визначення екологічних цілей кожного проекту на початковому етапі;
- включення екологічних вимог до кредитної угоди; чітке визначення екологічних заходів, яких необхідно вжити; відповідні процедури моніторингу;
- належний моніторинг та оцінка кредитною установою; використання коштів і результатів діяльності, спрямованої на досягнення екологічних цілей.

ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ ТА ЕКОЛОГІЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ МСП В УКРАЇНІ

- Програма ЄС «Екологізація економіки в країнах Східного партнерства» (EaP GREEN). Впроваджується ОЕСР, ЄЕК ООН, ЮНЕП та ЮНІДО (екологізація МСП, стратегічна екологічна оцінка).
- Фонд Східно-європейського партнерства «Енергоефективність та екологія» (150 млн євро), управляється ЄБРР; сприяння інвестиціям у сфері енергоефективності.
- Проект UKEEP «Українська програма підвищення енергоефективності». Це – кредитна лінія розміром 150 млн євро від ЄБРР. Через українські банки (Укрексімбанк, Банк Форум, ОТП Банк) підтримує проекти з підвищення енергоефективності та створення відновлюваних джерел енергії.
- «Програма фінансування альтернативної енергетики в Україні» (USELF). Інвестиційна програма (до 50 млн євро) виконується ЄБРР для сприяння в реалізації проектів із використанням відновлюваних джерел енергії в Україні.

Гранти та безкоштовні консультаційні послуги

У різних країнах впроваджуються різноманітні механізми надання технічної допомоги МСП для підтримки екологічно безпечної діяльності. У деяких випадках підтримка може бути у вигляді грантів для МСП на залучення необхідної технічної допомоги. В інших випадках створюється фонд, кошти якого можуть бути використані галузевими асоціаціями або професійними об'єднаннями для надання технічної допомоги. МСП можуть із недовірою ставитися до безкоштовної технічної допомоги, оскільки, на їхню думку, безкоштовність може означати погану якість такої допомоги.

Управління ланцюгами постачання

МСП, які є частиною ланцюга постачання, можуть перебувати під тиском своїх клієнтів щодо досягнення загальних або конкретних екологічних результатів діяльності. Зазвичай це відбувається через те, що клієнт зі свого боку повинен бути здатним показати високий рівень екологічних результатів діяльності споживачам. Наприклад, аби бути успішним, постачальнику товарів і послуг, можливо, необхідно продемонструвати, що всі складові його ланцюга постачання відповідають високим екологічним результатам діяльності. У деяких випадках екологічні вимоги чи зобов'язання можуть забезпечити високі екологічні результати діяльності в рамках ланцюга збуту. Скажімо, постачання електронної техніки може потребувати дотримання певних екологічних критеріїв щодо вмісту хімічних речовин при її виробництві. Такі вимоги можуть стимулювати МСП до змін, яких вони б не впроваджували за інших умов.

Зелені закупівлі

Зелені закупівлі підприємств державного або приватного сектору можуть відігравати значну роль у формуванні попиту на зелені товари та послуги і підтримувати ринки з недостатнім попитом на зелені товари чи послуги. Зелені закупівлі можуть бути однією з основних рушійних сил для інновацій, стимулювання промисловості до виробництва зелених товарів і послуг, особливо в тих секторах, де закупівлі займають велику частку ринку (наприклад, будівництво, охорона здоров'я, громадський транспорт).

Учасникам необхідно підтверджувати відповідність зелених закупівель визначеним екологічним стандартам на всьому ланцюгу постачання. Можуть бути застосовані критерії виключення, що надають право брати участь у тендері лише підприємствам, сертифікованим відповідно до екологічних стандартів. Як альтернатива – екологічні показники товару чи послуги може бути включено до оцінки товарів і послуг, які беруть участь у тендері.

Правила зелених закупівель можуть також визначати, що окремі товари повинні містити мінімальну частку вторинної сировини, або що виробництво таких товарів має досягти встановленого рівня енергетичної ефективності, або що товари чи послуги повинні мати екологічне маркування, яке засвідчує мінімальний рівень екологічної діяльності. У багатьох випадках зелені закупівлі застосовуються до придбання енергоефективних комп'ютерів і обладнання, природоохоронних споруд, паперу з вторинної сировини та виробництва енергії з відновлюваних джерел. У Південній Кореї державні закупівлі екологічних товарів і послуг стимулювали швидкий розвиток екологічних товарів. Приклад нижче показує вплив державних зелених закупівель на окремий товар у Швеції.

Результативність зелених закупівель залежить від спроможності установ, що здійснюють закупівлі, та їх працівників ефективно управляти процесом. Тому проведення навчання є необхідним для забезпечення належного впровадження стратегії ефективних зелених закупівель.

ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ДЛЯ СТВОРЕННЯ НОВИХ, БІЛЬШ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОДУКТІВ

У 1993р. уряд Швеції оголосив тендер на технічну специфікацію вікон, які були на 60% більш енергоефективними, ніж ті, що пропонувалися комерційними компаніями. У відповідь компанії розробили нові вікна, які відповідали цим вимогам. Відтоді уряди в Європі та Північній Америці використовували свої потреби в закупівлях з метою стимулювання розвитку більш екологічних продуктів, що є економічно вигіднішими для місцевої економіки.

Джерело: Bradbrook, A.J. et al, L., The Law of Energy for Sustainable Development (Закон «Про енергетику для сталого розвитку»), IUCN Academy of Environmental Law Research Studies, Cambridge University Press, New York, 2005.

Використані джерела інформації

1. Индекс экономической политики в сфере МСП: страны Восточного партнерства (2016) – оценка соответствия принципам Европейского акта о малом бизнесе. – Париж : ОЭСР, 2016. – 409 с.
2. Основні результати опитування «Сприяння поліпшенню екологічних показників малих і середніх підприємств». – Research & Branding Group, 2015. – 49 с.
3. Політика підтримки МСБ: доступ до фінансово-кредитних ресурсів. – К. : Європейський інформаційно-дослідний центр, 2015. – 30 с.
4. Розвиток малого і середнього підприємництва в Україні: проблеми, потреби, перспективи. – К. : Центр громадської експертизи, Центр міжнародного приватного підприємництва, 2015. – 44 с.
5. Содействие экологизации деятельности малых и средних предприятий: Украина. – ОЭСР, 2016. – 97 с.
6. Стратегія підтримки зеленого бізнесу для об'єднань приватного бізнесу України з акцентом на металургійній та гірничодобувній промисловості. – К., 2011. – 38 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.conf.eu/assets/files/propositions/Ukraine_Strategy_14.03.11_UKR.doc
7. Экологизация малых и средних предприятий: Пособие по инструментам природоохранной политики для стран Восточного партнерства ЕС. – Программа «Экологизация экономики в странах Восточного партнерства» («EaP GREEN»), 2015. – 75 с.
8. Экологическое кредитование в странах Восточного партнерства Европейского Союза. – Программа «Экологизация экономики в странах Восточного партнерства» («EaP GREEN»), 2014. – 88 с.

Глосарій

Бізнес-інкубатор – організація, яка надає на певних умовах і на певний час спеціально обладнані приміщення та інше майно суб'єктам малого й середнього підприємництва, що розпочинають свою діяльність, з метою сприяння набуттю ними фінансової самостійності. Найважливішими функціями бізнесів-інкубаторів є: 1) надання приміщення для офісів/майстерень на умовах оренди, часто (у деяких містах/центрах) за цінами, нижчими від ринкових, і з гнучкими умовами одержання додаткового місця за вимогою; 2) адміністративні й технічні послуги (телефон, копіювання, приміщення для конференцій/зустрічей, секретаріат тощо); 3) консалтинг/бізнес-планування для початківців і потенційних підприємців. Також можливими є широкий перелік інших (консалтингових) послуг, трансфер технологій, пропозиції з проведення семінарів і тренінгів тощо.

Браунфілд (або вільна виробнича площа) – промислова земельна ділянка, яка наразі не використовується за призначенням, але містить елементи промислової інфраструктури (будівлі, споруди, комунікації тощо) і може бути повторно використана для промислових цілей. Такі ділянки найчастіше зустрічаються в місцях, які в минулому були промисловими центрами, але через низку причин втратили свої позиції.

Вплив на довкілля (англ. environmental impact) – будь-які наслідки для довкілля (позитивні або негативні), у тому числі для здоров'я населення, флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, клімату, повітря, води, ландшафту, природних об'єктів, матеріальних активів, культурної спадщини (і взаємодія цих чинників).

Врядування (англ. governance) – вироблення й реалізація публічної політики на засадах партнерської взаємодії державної влади, місцевого самоврядування, які створюють сприятливі політико-правові та фінансові передумови, із приватним сектором, що генерує робочі місця й забезпечує доходи, та громадянським суспільством, яке мобілізує внутрішні ресурси для досягнення пріоритетних цілей суспільного розвитку.

Державне управління – діяльність держави (органів державної влади), спрямована на створення умов для якнайповнішої реалізації функцій держави, основних прав і свобод громадян, узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою й суспільством, забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами.

Екологічна збалансованість – підтримання таких видів діяльності, які сприяють поліпшенню якості довкілля в довгостроковій перспективі. Екологічна збалансованість стосується потенційної довговічності систем, що підтримують життєдіяльність людства (планетна кліматична система, системи сільського господарства, виробництва, лісового й рибного господарства, людські спільноти загалом, а також різні системи, від яких вони залежать).

Екологічні послуги – спеціалізовані види послуг, що надаються суб'єктам господарської діяльності й населенню; вони спрямовані на запобігання негативному впливу на довкілля і сприяють збереженню природних ресурсів. Це – такі послуги: виконання замовлень із виробництва екологічно чистої продукції; розроблення екологічних технологій та обладнання; виготовлення, встановлення й експлуатація природоохоронних споруд; роботи з екологічної модернізації виробництва; переробка, транспортування та захоронення відходів, ліквідація токсичних відходів; водопідготовка та очищення стічних вод; проведення рекультиваци; ремонт і обслуговування природоохоронної техніки; екологічний аудит та екологічна експертиза; екологічне страхування та кредитування; ліцензування природоохоронної діяльності; екологічна освіта та пропаганда, а також інформаційні, дослідницькі, консультативні, фінансово-кредитні, рекламні, освітні та інші послуги.

Екологічні продукти – продукти екологічної діяльності, а також конкретні продукти, що використовуються для проміжного споживання або формування основного капіталу екологічної діяльності.

Заінтересовані сторони (англ. stakeholders) – групи осіб або особи, які мають інтерес, залучені чи перебувають під впливом політики або плану уряду, громади чи підприємства. Цей термін поширюється на групи, організації (формальні й неформальні, державні та громадські) та осіб, яким належить важлива частка в процесі регіонального розвитку й управління, незалежно від того, якою саме є ця частка.

Збалансований (сталий) розвиток (англ. sustainable development) – 1) розвиток, який дає змогу задовольнити потреби теперішніх поколінь і залишає можливість майбутнім поколінням задовольнити їхні потреби (визначення Комісії Брундтланд); 2) розвиток країн і регіонів, коли економічне зростання, матеріальне виробництво та споживання, а також інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, що визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення та підтримувати життєдіяльність теперішніх і майбутніх поколінь.

Термін «збалансований розвиток» дає можливість зробити наголос на необхідності постійно знаходити розумний баланс між економічною, соціальною та екологічною складовими розвитку, не надаючи переваги якійсь одній із них.

Збалансованість – характеристика процесу або стану, що може підтримуватися на певному рівні безкінечно довго. Екологічна збалансованість стосується потенційної довговічності систем, що підтримують життєдіяльність людства, таких як планетна кліматична система, системи сільського господарства, виробництва, лісового й рибного господарства, людські спільноти загалом, а також різні системи, від яких вони залежать.

Зелений бізнес – бізнес, який дотримується принципів екологічної збалансованості у своїй діяльності, прагне до використання відновлюваних ресурсів і намагається мінімізувати негативний вплив своєї діяльності на довкілля.

Зменшення впливів (англ. mitigation) – ліквідація, скорочення або контроль несприятливих екологічних наслідків стратегії, плану, програми чи проекту, включаючи відшкодування будь-якої шкоди, заподіяної довкіллю внаслідок реалізації таких ініціатив.

Кластер – галузеве, територіальне та добровільне об'єднання підприємницьких структур, які тісно співпрацюють з науковими й освітніми установами, громадськими організаціями та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та сприяння економічному розвитку регіону.

Ланцюг цінності (англ. value chain) – сукупність заходів, які компанія, що працює в певній галузі, реалізує, аби доставити цінний продукт чи послугу на ринок. Ланцюг цінності охоплює всі види діяльності підприємства. У традиційній бізнес-моделі – це такі види діяльності: розроблення, виробництво, маркетинг, збут і підтримка компанією своїх продуктів.

Належне врядування (англ. good governance) – управлінська діяльність у системі публічно-владних відносин, яка відповідає вимогам відкритого, демократичного та справедливого суспільства і регулює відносини між органами державної влади та бізнесом і громадськістю.

Складові довкілля – аспекти довкілля, які є важливими через свою екологічну, наукову, ресурсну, соціально-економічну, культурну, естетичну або духовну цінність. Природними складовими довкілля можуть бути атмосферне повітря, водні ресурси, земельні ресурси, відходи, біорізноманіття тощо; соціокультурними – економіка, енергетика, транспорт, здоров'я населення, традиційне природокористування, культурна спадщина тощо.

Циркулярна економіка (англ. circular economy) – економіка, у якій: цінність продуктів і матеріалів зберігається якомога довше; використання ресурсів та утворення відходів зведено до мінімуму; ресурси зберігаються тоді, коли продукт досягає кінця свого життєвого циклу, щоб бути повторно використаними для створення подальшої цінності. Це – загальна назва діяльності, спрямованої на енергозбереження, регенеративне екологічно чисте виробництво та споживання.

ПРОЕКТ «ПАРТНЕРСТВО ДЛЯ РОЗВИТКУ МІСТ»

вул. Щекавицька, 30/39, офіс 27, Київ, 04071
тел. +38 044 2071282
факс +38 044 2071283
office@pleddg.org.ua

www.pleddg.org.ua